İYİDEKİ KÖTÜ

Paul Watzlawick

Almancadan çeviren: Turgay Kurultay

AYRINTI

İYİDEKİ KÖTÜ • Paul Watzlawick

PAUL WATZLAWICK

1921'de Villach/Kärnten'de doğdu, felsefe ve dil öğrenimi gördü. 1949'da doktorasını verdi, ardından psikoterapi eğitimini tamamlayarak 1954'te psikanalist diploması aldı. 1957-1960 yılları arasında El Salvador'da psikoterapi alanında profesörlük yaptı. 1960'tan bu yana Kaliforniya/Palo Alto Zihinsel Araştırmalar Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışmakta ve aynı zamanda 1967'den beri Stanford Üniversitesi Psikiyatri Bölümü'nde ders vermektedir. 1983'te yayımlanan *Mutsuzluk Kılavuzu* (Ayrıntı Yay., 1993) büyük bir ilgi gördü. Kısa zamanda bir milyon sattı.

Başlıca yapıtları: *Menschliche Kommunikation* (İnsan İletişimi), Janet H. Beavin ve Don D. Jackson ile birlikte, 1969; *Lösungen* (Çözümler), John H. Weakland ve Richard Fisch ile birlikte, 1974; *Wie wirklich ist die Wirklichkeit?* (Gerçeklik Ne Kadar Gerçektir?), 1976; *Die Möglichkeit des Andersseins* (Başka Olmanın Olanağı), 1977; *Gebrauchsanweisung für Amerika* (Amerika için Kullanma Kılavuzu), 1978; (Der.) *Die erfundene Wirklichkeit* (Uydurma Gerçeklik), 1981; *Vom Schlechten des Guten oder Hekates Lösungen* (İyideki Kötü ya da Hekate'vari Çözümler), 1986.

Ayrıntı: 144
Dizi dışı kitaplar: 9

İyideki Kötü
ya da
Hekate'vari Çözümler
Paul Watzlawick

Almancadan çeviren
Turgay Kurultay

Yayıma hazırlayan
Zeynep Atayman

Kitabın özgün adı
*Vom Schlechten des Guten
oder Hekates Lösungen*

dtv/1994
basımından çevrilmiştir.

© Akcalı Ajans

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Anita Kunz

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi (0 212) 516 94 15

Baskı ve Cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım
Nisan 1996

ISBN 975-539-120-7

AYRINTI YAYINLARI
Piyer Loti Cad. 17/2 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Fax: (0 212) 516 45 77

Paul Watzlawick

İYİDEKİ KÖTÜ

YA DA HEKATE'VARİ ÇÖZÜMLER

DİZİ DIŞI KİTAPLAR

GÖĞÜ DELEN ADAM
"Papalagi"
(3. Basım)

KAVUNLU NATÜRMORT
Ahmet Sipahioğlu

HAYIR!
"Aforizmalar"
Stanislaw J. Lec
(2. Basım)

DÜNYANIN İLK İNSANLARI
HANSEL VE GRETEL'Dİ
Niels Vogel

GÖĞÜ DELEN ADAM
SAMOA'YI ANLATIYOR
Erich Scheurmann

OZMOS KRONOS
Adam Şenel

MUTSUZLUK KILAVUZU
Paul Watzlawick
(2. Basım)

KADINLAR İÇİN
ÇUVALLAMA KILAVUZU
13 ÖNERİ
Luisa Francia

İYİDEKİ KÖTÜ
Paul Watzlawick

Hekate, Antik çağın kader tanrıçası; etrafında uluyan köpekleri, hayaletlere ve hayallere hükmeden ve 11. yüzyılda Macbeth'e konuk olan o uğursuz tanrıça. Gözüne kestirdiği kişinin üstünde denediği insafsız stratejiyle onun güven duygusuna kapılıp kendi sonunu hazırlamasına neden olan Hekate. Watzlawick ince bir alayla bu tanrıçanın kadrini bize gösteriyor. Güven ve mutluluk peşindeki bizlerin politikada, bilimde ve günlük ilişkilerimizde yolumuzu şaşırmamızın, pürüzsüz dediğimiz çözümlere kapılmamızın sorumlusu, bu eskimeyen ilkenin anasıdır Hekate.

İçindekiler

Önsöz 9

Güven: insanın atadan kalma ezeli düşmanı 14

Bir şeyin iki katı, iki kat daha iyisidir 21

İyideki kötü 27

Olmayan (yani yok sayılan) üçüncü yol 36.

Gelelim iyinin başlattığı "zincirleme tepkime"ye 42

Sıfırlanmaz toplamlar oyunları 47

Şu güzel dijital dünya 55

"Senin ne düşündüğünü çok iyi biliyorum" 63

Düzensizlik ve düzen 75

İnsancıllık, tanrısallık, canavarlık 80

Hüzünlü pazar 85

O bu mu? 91

Kaynakça 98

Önsöz

Sevgili okur!

Dilde henüz tam bir ifadesi bulunmayan, ama nihai reçete çözümler biçiminde açabileceğimiz birtakım çözümler var. Reçete çözümle neyin kastedildiğini herkes bilir. Nihai çözüm sözünün o ürpertici dolaysız anlamını ise sadece benim gibi ileri yaştaki Avrupalılar biliyor. Bu açılmış içerikle iki kavramı bir arada kullanmış oluyoruz. Diyeceğim, burada sözü edilen çözüm öylesine bir reçetedir ki, sorunla

birlikte sorunun yanını yöresini de kazıyıp atmak anlamına gelir. Tıpkı bir hekim esprisinde söylendiği gibi: Ameliyat iyi geçti, hasta sizlere ömür.

Yani bulacağımız ifade yeni olsa da, bununla dile getireceğimiz insani pervasızlık, ilk çağlardan beri bilinen bir şey. İzninizle ifadesini aradığımız şeyi 'Macbeth' tragedyası örneğinden giderek sergilemek istiyorum.

Shakespeare'in yapıtındaki birçok tiplemenin derinliği ve anlaşılmazlığına kıyasla "Macbeth"deki üç cadının rolü oldukça bellidir. Patroniçeleri, uğursuz kader tanrıçası Hekate onlara, Macbeth'in düşüşünü kesinleştirmek için, kendisine görkemli bir gelecek kehanetinde bulunmaları görevini verir. Sınırsız iktidar hırsını okşadığı için Macbeth'in bu kehanete inanması o derece kolay olmuş ve cadıların kehanetini doğru çıkarmak için didinirken geri dönülmez sona yönelmiştir.

Hekate'nin neden Macbeth'in (ve ilerde göreceğimiz gibi daha başka birçoklarının) düşüşünü bu kadar istediğine akıl sır erdirmek pek mümkün değil. Bu isteğin varolduğu ve Hekate'nin isteğine ulaştığı konusunda ise Shakespeare tereddüte yer bırakmıyor. Şimdi amacım, Hekate'nin böyle bir nihai reçete çözümü nasıl tezgâhladığı hakkında sizleri bilgilendirmek. Bunun için Macbeth'in yanı sıra, daha yeni vakalara ilişkin seyir tabloları da vereceğim.

Bilmiyor olabilirsiniz diye, saygıdeğer okurum, şunu hemen belirteyim: Hekate ekibinin yıkıcı faaliyetleri Macbeth'in 11. yüzyılda başına gelen olaylarla sınırlı değil kesinlikle; bunların zaman üstü ol-

duğunu söylemek doğru olur – tabii şu farkı da unutmamalı, Hekate'nin elinde 9 yüzyıl sonra bugün çok daha rafine teknikler bulunmaktadır. Ama temel ilkeyi "Macbeth"de görebiliriz.

Cadıların, Macbeth'i geri dönmenin anlamsızlaştığı noktaya kadar getirmeyi başarmış olmaları, Hekate'ye yetmez. ("Öylesine batmışım ki kana, durup bir baksam, geri dönmek de zor, ileri gitmek de") Çünkü "kendi eliyle yarattığı vahşet"in içinde Macbeth azap çekmektedir. "Yeterince pişmemiş aceminin korkusu"dur bu [III/4]; demek ki kendi sonunu getirmeye yeterince hazır değildir ve bakarsın yandan sıvışıverir. Hekate böylece astlarının işinde bir terslik sezer ve yönetimi kendi eline almak zorunluğunu hisseder:

Haksız mıyım, kendini bilmez sünepeler?
Ölüm ve hile işlerinde
Macbeth'e dolap çeviren sizler;
Ben ki kraliçesiyim
Her uğursuzluğun kaynağı gücünüzün
Hiç çağrıldım mı kendi payıma düşeni yapmaya
Ya da sanatımızın görkemini göstermeye? [III/5]

Peki Hekate ne yapar da, Macbeth'in basiretini bağlar ve yaratılan vahşeti onarmaya va henüz kurtarılabilecek olanı kurtarmaya yönelmesini engeller? Gerçi Hekate, gönül okşayan çağrıların insanı sürükleyebileceği en ürkütücü şeye, yani Macbeth'i şansına inanmaya yöneltecek kadar ileri gitmez. Bunun yerine cadılarına, onu güven duygusuyla yanıltma emrini verir:

Ölümü ve kaderi horlamalı Macbeth,
Uğramasın merhamet ve korku yurduna;
Ve bildiğiniz gibi sizin de,
Ezeli düşmanıdır ölümlülerin güven. [III/5]

Cadılar ona kesin güvende olduğunu bildirirler, iki durum dışında. Birincisi:

Kan dök, cesur ve kararlı ol;
aldırma kimsenin gücüne
Kadından doğmuş hiç kimse
Macbeth'e zarar veremez;

İkincisi ise:

Macbeth hiç yenilmeyecek,
Büyük Birnam ormanı ona başkaldırıp
Dunsinane tepesine yürümedikçe. [IV/I]

Bu iki durum da Macbeth'e olamaz gibi geldiğinden kendini güvende hisseder, artık asıl kötülüğü yapmaya hazırdır. Aksiliğe bakın ki, ağaç dallarıyla kamufle olmuş düşman ordusu bir orman misali, kalesi Dunsinane'a adım adım ilerlerken, doğum meselelerinde pek bilgili olmadığı anlaşılan Macbeth sezeryan doğumlu Macduff tarafından öldürülür.

Kuşkusuz Macbeth, Hekate'nin uygulamalarından sadece biri, ama en tanınmışıdır. Hekate'nin işleri Antik Dionysos çağına kadar gerilere uzanır; ayrıca Hekate'nin dünyaya uğursuzluk yaymak için benzer nihai reçete çözümler uyguladığı ve uygulamaya bundan sonra da hazır olduğu çok daha yeni

vakalar da çıkıyor karşımıza. Yaptığım ayrıntılı ve uzun yıllara yayılan incelemeler sonunda, Hekate'nin kendine özgü taktikleri hakkında bazı somut ipuçları verebilecek duruma geldim. Burada iki noktayı herkesin anlayışla karşılayacağını umuyorum: Birincisi, meslek sırrı olduğu için, kaynaklarımı açıklayamam, bu yüzden de istisnasız tüm yer ve kişi isimleri benim tarafımdan değiştirilmiş bulunmaktadır. İkincisi, Hekate bugün artık yanında uluyan köpekleriyle dolanan, hayal ve hayaletlerin üç kollu tanrıçası olarak boy göstermemektedir. Bugün, Akdeniz sahillerinde lüks bir villada yaşamaktadır. Dışardan bakıldığında bu villanın tekinsizliğine ilişkin hiçbir şey sezemezsiniz, tıpkı Hekate'nin, modern günlük yaşamımızın kazanımlarından yararlanan, görünürde zararsız yöntemlerinde de böyle bir tekinsizlik göremeyeceğiniz gibi.

Bu kitaba bir vakanın tablosunu çizerek başlamak ve sonunda aynı vakaya dönmek istiyorum. En uygun takma isim olan Herkişi'yi ne yazık ki Hugo von Hofmannsthal sahiplenmiş bulunuyor; ben de taklikçi durumuna düşmemek için bu kişiyi Adamımız olarak anacağım.

Güven: insanın atadan kalma ezeli düşmanı

Bir zamanlar bir adam vardı, kendi halinde mutlu bir hayat sürmekteydi, ta ki amaçsız bir merakla, belki de tamamen saçmalamaktan, kendisine, yaşamın kendi kuralları olup olmadığını sorana kadar. Bununla kastettiği dünyanın her yerinde varolduğu herkesin malumu olan yasa kitapları, bir yerde yemekten sonra geğirmek ayıp sayılırken, başka bir yerde evin hanımına iltifat kabul edilmesi ya da insanın eğer doğru dürüst imla bilmiyorsa duvarlara ayıp deyişler karalamaması gerektiği gibi şeyler de-

ğildi. Hayır, onun derdi başkaydı; insanlar için insanlar tarafından yapılmış bu kurallar onu ilgilendirmiyordu. Aniden öğrenme merakına tutulduğu şey, yaşamın biz insanlardan bağımsız olarak her şeyi düzenleyen kendi kurallarının olup olmadığıydı.

Keşke bu hayırsız soruya hiç bulaşmasaydı – zira bu soru onun kendi halindeki mutlu yaşamına son vermişti. Onun derdi, hamamböceğinin "nasıl bu kadar çok bacağı, böylesine bir zerafet ve kusursuz bir uyumla hareket ettirebiliyorsun?" sorusuyla karşılaşan kırkayağınkiyle aynıydı. Kırkayak saflıkla sorulmuş bu soru üzerine düşünmeye başladı – o andan itibaren de yürüyemez oldu.

Biraz daha yüksek düzeyli bir örnekle anlatacak olursak, adamımızın derdi, kayıktan aşağı atlayıp suyun üzerinde yürüyen İsa'nın ardı sıra koşturan ve bu olayın imkânsızlığının farkına varmasıyla suya batıp boğulma tehlikesi geçiren Aziz Petrus'unkiyle aynıydı. (Bilindiği gibi balıkçılar ve denizciler genellikle yüzme bilmezler.)

Adamımız tartışmasız cevaplar arayan biriydi – sorunu da zaten biraz bundandı. Ona göre, dünyanın düzeni konusunda kafasına takılan soru aynı zamanda dünyanın (ona) sunduğu güvenle de ilgili olmalıydı ve verilecek cevap da ya *evet* ya da *hayır* olmalıydı. Eğer hayırsa – ama daha burada takılıp kalmıştı işte. Kuralsız bir dünya, düzeni olmayan bir yaşam mı vardı o zaman? Kendisi o güne kadar nasıl yaşamış, kararlarını neye göre vermişti? Öyleyse kendinin o güne kadarki hayatında ve eylemlerinde bulduğu doğal güven, anlamsız ve gerçeğe

aykırı bir güvendi. Bu durumda bilgi ağacının meyvesini tatmış, ama sadece kendi bilgisizliğini görmüştü. Ve Aziz Petrus gibi Genesaret denizinin sularına yerine, Dostoyevski'nin anti kahramanının yukardaki ışık dünyasına tiradlarını okuduğu bodrum deliğine düşüvermişti:

"Saygıdeğer baylar, sizi temin ederim, çok fazla bilmek gerçek bir hastalıktır. [...] Zira bilginin doğrudan, kaçınılmaz meyvesi atalettir, yani kollarını kavuşturup oturmaktır."

Hayır bu tür bir bodrum insanı olmak istemiyordu o. Kötümserler *şimdilik* öyle olmadığını söyleyebilirler. Çünkü o sorularım daha da derinleştirme peşindeydi. *Hayır*'ı sorusuna cevap olarak kabul ede-mediğinden *Evet* için kanıtlar aramaya başladı. Hiçbir kuşkuya yer bırakmamak için de bu *Evet*'i en yetkili ağızdan duymak istedi ve bilimler şahının bir temsilcisine başvurmaya karar verdi.

Böylece kalkıp bir matematikçiye gitti. Gitmez olaydı! Aralarındaki uzun konuşmayı buraya almanın yararı yok; en azından, matematikçi bu su duruluğundaki bilimin çoğu temsilcisi gibi, en basit ve anlaşılmayacak bir yanı olmayan kavramlarla konuştuğunu sanıp, adamın kendisini nasıl olup da anlamadığına şaştığı için.

Adam birçok kez bilginimizin sözünü nazikçe kesti: Aradığı şeyin, sonsuz sayıda kanıtlanabilir asal sayının varlığı olmadığını, matematiğin yaşam sorunlarında karar vermeyi sağlayacak belirgin ve kesin kurallar sunup sunmadığını veya gelecekteki olaylara ilişkin tahminde bulunmayı sağlayacak gü-

venilir yasalar tanımlayıp tanımlamadığını merak ettiğini belirtti. Bunun üzerine uzmanımız, karşısındakinin nereye varmak istediğini nihayet anladığını sandı.

Tabii ki bu sorulara matematiğin bir alt dalı kesin cevaplar veriyordu; bu da olasılıklar kuramı ve buna dayanan istatistikti. Bu sayede sözgelimi uzun yıllara dayanan incelemeler sonucunda limit kesinlikte bir olasılıkla yolcu uçaklarından yararlanan yolcuların yüzde 99,92'sinin güvencede olduğu, ama yüzde 0,08'inin uçak kazalarında öleceği söylenebilirdi.

Adamımız bunun üzerine, son olarak kendisinin hangi yüzde içinde yer aldığını bilmek istediğini söylediği zaman, matematikçinin sabrı taştı ve onu kapı dışarı etti.

Adamımızın bundan sonra yöneldiği ve felsefe, toplumbilim, dinbilim, bir-iki tarikat ve diğer ikinci dereceden inanışlardan geçen uzun ve zahmetli yolun seyrini anlatmanın pek bir anlamı yok. Sonuç üç aşağı beş yukarı matematikçininkiyle aynı olmuştu: Her seferinde el attığı bilgi dalı gerçek çözümü sunuyor gibi görünüyordu; ama her seferinde de araya bir kara kedi giriyor veya erişilmek üzere olan kesin çözümü tekrar uzağa atan bir karışıklık oluyordu – örneğin zamanın sonuna, olağanüstü bir düşünsel düzeye erişilmesine veya maalesef ancak kendilerini gösterdiklerinde umulabilir olan birtakım önkoşullara kalıyordu çözüm.

Bu kesinlik arayışının elle tutulur tek meyvesi ise, adamın kendisinden ziyade, çevresindekilerin

dikkatini çekmişti. Belirttiğimiz gibi daha önceleri doğal güvenle ve çocuksu saflıkla kendini yaşama adamışken, şimdi güven hastası olmuştu. Gerçi zaman zaman kendisine sormuyor değildi, nasıl olup da güven ve kesinlik üzerine düşünmediği onca zaman güvenle ve halinden memnun yaşayabildiğini; şimdi ise gittikçe daha sık gözlenebilir olan tehlikeleri önlemek için somut önlemlere başvurduğu halde, giderek kendini daha az güvende hissettiğini. İşte başkalarının dikkatini çeken de bu önlemlerdi. Zira aklına gelenler, pek de yadırganmayacak gibi değildi.

Ama burada ayrıntılara girmeye gerek yok. Genel olarak söylemek gerekirse, bu önlemlerin sıradan batıl inançlardan üstün yanı şuydu ki, batıl inançlara dayanan davranışlar – birazdan göreceğimiz gibi – korkulan olayları defetme etkisini göstermezken, bunlar istenen koruyucu etkiyi her zaman ve kesinlikle gösteriyordu. Bu kesin güvenilirliğin dayandığı şey, korkulan tehlikenin zaten ortada olmamasıydı; örneğin Grönland'da malarya tehlikesi gibi veya Avrupa ormanlarında sürekli el çırparak ürkütülüp, ortalıkta görünmemeleri sağlanan vahşi fil sürüleri gibi.

Kuşkusuz bu yolla her seferinde tek (ve ihtimal ki pek de yakın olmayan) tehlikenin önü alınmaktaydı. Kendi önlemlerinin kapsamadığı daha ne kadar çok tehlikenin olabileceğini düşünmek yetiyordu! Üstelik sorun bununla da kalmıyordu – çevresindeki insanların, kendisi dünyanın genel güvenliğine katkısını artırdıkça giderek kendisine karşı

daha anlaşılmaz davrandıklarına da tanık oluyordu. Onu görünce yollarını değiştiriyorlardı; anneler çocuklarını ondan uzak tutuyorlardı; ardından gülüyorlar ve fısıldaşıyorlardı. Bu onu rahatsız ediyordu, güvensizliğini artırıyor ve kendi açısından bu insanlara karşı daha dikkatli olması gerektiğini düşündürüyordu. Kendini korudukça, kendini korumak için daha fazla neden buluyordu.

Ama başka insanların işin içinde olmadığı yerlerde de yaşamı giderek daha tehlikeli hale geliyordu. Sözgelimi gazetedeki yıldız falına dikkat etmeye başlamıştı. İyi, sevindirici öngörüler çıkabiliyordu veya çıkmayabiliyordu. Çıkmamaları hayal kırıklığı yaratıyordu, ama özel bir tehlike oluşturmuyordu. Uyarıcı öngörülere gelince, bunlara ne hikmetse daha fazla güvenilebiliyordu.

Sözgelimi bir sabah kahvaltıda, o gün özel dikkat göstermenin yerinde olacağı, çünkü onun burcunda doğanlar için (yaklaşık 350 milyon kişi) bir kaza tehlikesinin bulunduğu belirtiliyordu. Önce paniğinden kahveyi üstüne döktü. Ama bu kendisine göre dünyayı yeniden yerine oturtacak kadar ciddi bir kaza olmadığından, o gün otobüse binmemeye, yürüyerek işe gitmeye karar verdi. Yürümek arabaya binmekten daha güvencelidir, ama bilindiği üzere her 13. adım tehlikelidir, bir merdivenin 13. basamağına atılan adımı anmaya ise hiç gerek yok. Alt geçitte söz konusu basamağa gelip bunu atlamaya çalıştığında tökezleyerek dizini sıyırdı. İşte yıldız falı doğruyu söylemişti.

Teknik bir mesleği vardı ve lisede de klasik bir

genel eğitim görmemişti. Bir psikiyatrın analizinden de geçmemişti (henüz). Bu nedenle de, konusunda ünlü bir öncüsünün olduğunu bilmiyordu: İlerde babasını öldüreceği ve annesiyle evleneceği kehanetine konu olan Ödipus'du bu. Ödipus'un kendisi ve babası, bu lanetten kaçmak için ne yaptılarsa, bütün yaptıkları kehanetin gerçekleşmesini sağlamaktan başka işe yaramadı. (Her şey olup bittikten sonra, bizim için şimdi, Ödipus'un babası, kehanete gülüp geçseydi, bütün bu aksikliklerin hiçbiri olmazdı demek kolay tabii.)

Ama biz adamımıza dönelim. Yıllar geçti, ama sorunu geçmedi. Sorun giderek daha örtülü, daha kontrollü duruma geldi, ama aynı zamanda da daha fazla önemsenmeyi hak etti. Çünkü epey zamandır sorun sıradan bir güven konusu olmaktan çıkmış, dünyaya ve yaşama ilişkin çok daha kapsamlı bir tutuma dönüşmüştü; adını tam koyamadığı bir özlem duyuyordu içinde, mutluluk, uyum, denklik, çözüm gibi; ilginç anlarda, müziğin veya görünüşte sıradan olayların yol açtığı anlaşılmaz bir duygusallığa kapılıyordu. Biz de bu noktada, kitabın sonunda yeniden dönmek üzere onu bir süreliğine kendi haline terk edeceğiz. Ona dönmeden önce, onu daha iyi anlayabilmek amacıyla bir dizi başka nihai reçete-çözümü incelememiz gerekiyor.

Bir şeyin iki katı, iki kat daha iyisidir

"Dr. İksilmurbafi işini gerçekten iyi biliyor" dedi karısına Bay Hipokon. "Bak bu ilacı alalı sadece bir gün oldu, kendimi daha iyi hissetmeye başladım bile." Sevinmeye hakkı vardı, çünkü o güne kadar hiçbir doktor bir iyileşme sağlayamamıştı. Bu durumda tabii iyileşmek için sabırsızlanmasında ve tedaviyi çabuklaştırmak için kafa yormasında şaşacak bir şey yoktu. Orası öyleydi de, Hekate'nin en sıradan ve bayatlamış tavsiyelerinin kurbanı oluşuna akıl erdirmek o kadar kolay değildi; nasıl olmuş da

aynı şeyin daha çoğunun daha iyi olacağına inanabilmişti? Bunun üzerine çift doz aldı ve geçen perşembe, zehirlenme belirtileriyle apar topar hastaneye kaldırıldı.

Peki n'olmuş, diyebilir okur, bunda ilginç olan ne? Buna verilecek cevap, tam da bu bakışın, bu tehlikeye karşı insanı körleştirdiğidir. İlaç konusunda çoğumuzun Bay Hipokon'dan zeki olduğu doğrudur. Ama bunun ötesine geçince durum pek öyle değil ve meslekleri sorun çözücülük olan birçok uzman bu konuda uzun bir nutuk çekebilir; ama böyle bir nutuk çekmek, bu uzmanların da aklına kendi fiyaskolarından sonra gelir.

Örnek olarak büyütme saplantısını almak yetebilir. Bir kere bulunan ve ondan sonra defalarca başarıyla uygulanan bir çözümü giderek daha büyük çapta – ve tabii katlayarak – uygulamaktan daha mantıklı ne olabilir. Ama bir şeyin yüz katı sadece matematikte onun yüz katı eder. Hekate'nin buraya gizlediği ve en beklenmedik anda büyük aksiliklere yol açan numaranın püf noktası, olayların kritik bir anda nicelikten niteliğe sıçrama yapması ve bu sıçramanın insanın sağ duyusunu şaşırtmasıdır.

Her allahın günü pasta yersen pastadan bıkarsın, bu açık. Köprülerin ayak açıklıklarında üst sınır olacağı da kimseyi şaşırtmaz. Öyle bir nokta gelecektir ki ölçü fazla kaçacaktır – fazlanın ne kadar olduğunu bilmesek de. Her şeyin fazlası fazladır, der insanlar. Ama bunun nitelikle, yani "başkalık"la ilgisi ne, diye sorulacaktır. İşte size, cevap olabilecek birkaç örnek:

Büyük işletmeler arasında, piyasada zaten varolan malların üretimiyle yetinmeyip, yanı sıra yeni ve daha gelişmiş ürünlerle de uğraşan ve bu nedenle araştırmaya ve geliştirmeye de yönelen firmalar, ikide bir büyütme sorunundan kaynaklanan bu türden bunalımlar geçiriyorlar.

Genel görünüm şöyledir: Araştırma geliştirme bölümünün bilimcileri, uzun ve masraflı çalışmalardan sonra harika bir yeni ürünün modelini oluşturmuş ve bunu her bakımdan denemişlerdir, bunun verdiği güvenle de seri üretim için üretim bölümünün mühendislerine vermişlerdir. Ne var ki üretimcilerin elinde yeni aletin hatalı ve işe yaramaz olduğu anlaşılmıştır. Şimdi iki bölüm arasında çatışma başlamıştır: Araştırmacılar, "çok mu zor şu masanızın üstünde duran ve tıkır tıkır işleyen makro-mikro-paralel-kompensatörün milimi milimine aynısını seri üretime aktarmanız?" demektedirler. "Aletiniz sizin bilimsel kafanızda tıkır tıkır işliyor olabilir, ama kafanızın dışındaki gerçek dünyada işlemiyor, işte tam sizin modelinize göre üretilmiş 500 parça mal, hepsi de çöp" diye çıkışırlar üretimciler.

Hekate'nin bu durumdan aldığı haz, iki tarafın da haklı ve iki tarafın da haksız olmasındandır. 500 adet MMP-kompensatör, tek olarak orada duran model aletin sadece daha çoğu değil, aynı zamanda farklısıdır. Sözgelimi bu tür olaylardan birinde, araştırmacıların kendi modellerinin üretiminde küçük bir laboratuvar santrifüjünden aldıkları eriyiği kullandıkları, üretim mühendislerinin ise aynı

işlem için dev bir kübik karıştırma kazanı yaptıkları anlaşılmıştır. Bu kazandan çıkan eriyik santrifüjden elde edilen karışım kadar eşdağılımlı olmamıştır. Nihai reçete-çözüm örneği olarak düşünülen bu girişimden geriye ise, kurtarılacak olanı kurtarma kalmış ve yumurtalı un ürünleri üretimine geçilmiştir.

Bunu fazla kuramsal ve inandırıcılıktan uzak mı buldunuz? Peki, işte size iki ayrı olay daha:

Belli miktarda petrolü iki ayrı tankerle taşımak, iki katı kapasitedeki tek tankerle taşımaktan daha az ekonomiktir. Bu nedenle tonajı ikiye hatta beşe katlamak, "aynısının daha çoğu" çözümünün doğal uzantısı olmuştur. Aynısının daha çoğunun, uzmanları hayrete düşüren bir sonuçla, aynı demek olmadığı ortaya çıkmıştır: Belli bir suya gömülme sınırından sonra bu devlerin farklı davrandıkları ve kendilerinden küçük öncülerinde görülmeyen umulmadık işler açtıkları saptanmıştır. Güpegündüz ve sakin denizde meydana gelen son yılların birçok tanker felaketi, ancak bu gemilerin hantallığıyla açıklanabilmektedir. Üstelik bunlar, en beklenmedik durumda, boş olarak yükleme limanlarına doğru yol alırken ve mürettebat, dev depoları deniz suyuyla yıkamak isterken patlamaya meraklıdırlar.

İkinci olay daha da öğretici. Kalkıştan önce dev uzay roketlerini dış etkilere karşı – esas olarak yağmura ve yıldırıma karşı – korumak için Amerikan Uzay Dairesi uygun büyüklükte bir hangar yapmaya karar verir. Bilindiği gibi kaç zamandır hangarın nasıl yapıldığı bilinmekte olduğundan ilgililer kendilerinden emin, o güne kadar yapılan en büyük

hangarı on ile çarparlar. John Gall'in okunması gereken "Systemantics" adlı kitabında [4]* açıklamış olduğu üzere, bu büyüklükteki boş bir hacim (dünyanın en büyük yapısı söz konusu) kendi iç iklimini oluşturmakta, yani bulutlar, yağışlar, statik elektrik boşalmaları meydana gelmektedir – yani tam da dev roketin uzak tutulması gereken koşullar.

Bunun özde aynısı bir nihai reçete-çözümü, Fransa'nın Alpes-Maritimes bölgesinde yaşayan Machin çiftinin başına gelen olayda da görüyoruz. Bu örnek aynı şeyin sıradan konularda da geçerli olduğunu gösteriyor. Bu çiftin hayattaki en büyük arzusu bir çocuktu, ama yıllar su gibi akmış, arzuları gerçek olmamıştı. Ama sonra, tam tüm umutları yıkılmışken mucize gercekleşir; kadın hamile kalır ve sonunda bir erkek çocuk dünyaya getirir. Karı-kocanın mutluluğuna diyecek yoktur ve çocuğun isminin bu sevinci hep yaşatması isteğine kapılırlar.

Uzun zaman isim ararlar ve sonunda "dehşetli" anlamına gelen Formidable'de karar kılarlar. Ama çok geçmeden bu abartılı ismin talihsiz bir seçim olduğu ortaya çıkar, çünkü çocuk, aksilik bu ya ufacık ve cılız kalmış ve yetişkin olarak da, ismiyle yapısı arasındaki çelişkiden dolayı temcit pilavı gibi tekrarlanan zevksiz şakaların hedefi olmuştur.

Mösyö Machin yaşamı boyunca sessizce bu acıya katlanır, ama ölüm döşeğine düşünce, karısından bir istekte bulunur: "Ömrüm boyunca bu aptal ismi çekmek zorunda kaldım, ama mezar taşımın üstüne kazınıp ebediyete kadar kalmasını istemiyorum. Ne

* Köşeli parantez içindeki sayılar kitabın sonundaki kaynakçaya aittir. (ç.n.)

istersen yazdır, ama adım geçmesin." Karısı söz verir, adam ölür, ortak yaşamları gerçekten de uyumlu ve sevgi dolu geçtiği için, karısı uzun düşüncelerden sonra şu mezar taşı yazısını ısmarlar: "Burada, karısına hep sevgi ve sadakatle bağlanmış bir adam yatıyor." – Ne çare ki, yoldan geçip mezar yazısını okuyan herkesin tepkisi şu olur: "Tiens, c'est formidable!"*

Girişilen bir çözüm denemesinin bu önceden görülemeyecek ve tahmin edilemeyecek "aynısının daha çoğu" sorunsalına dönüşmesine kendi gözleriyle tanık olan ve bunu bizzat yaşayan biri, kolaylıkla bundan yanlış sonuç çıkarıp anlattığımızın tam karşıtı görünümü veren bir başka nihai reçete-çözüme kapılabilir. Bir sonraki konumuz da bu.

* Birinci anlamı "Vay canına, ne dehşetli" olan bu söz aynı zamanda şöyle de okunabiliyor: "Vay canına, bu bizim Formidable." (ç.n.)

İyideki kötü

Eğer bir şey kötüyse, bunun tersi iyi olmalıdır – bu düşünce "iki kat iyisi"ne duyulan güvenden daha mantıklı gibi değil mi? Bu fikri dünyaya kimin attığını kesin olarak bilemiyoruz, ama filozoflar ve din tarihçileri bundan Mani'yi sorumlu tutmaya eğilimliler. Bilindiği gibi Mani (216-276) gnostik bir dinin kurucusuydu; Maniheizm'in, hızla gelişerek, bir dönem neredeyse Hıristiyanlık'ın önüne geçecek noktaya geldiğini biliyoruz. Mani radikal bir düalizmi savunuyordu, ışıkla karanlık, ruhla madde, tan-

rıyla şeytan arasındaki bağdaşmaz karşıtlıkları temel alıyordu; ancak iyinin kesin zaferiyle çözülebilecek bir karşıtlıktı bu. Atalarımızın dünyayı iki karşıt parçaya bölmek için gerçekten Mani'yi beklemeleri mi gerektiği ayrı bir sorun. Kuşkusuz Mani'den çok önceleri Adem'le Havva o bilgi ağacının meyvesinden yemişler ve böylece iyiyle kötüyü ayırdetmeyi öğrenmişlerdi; ayrıca hayvanlar bile bu felsefeyi benimsemiş görünüyorlar. Karın doyurmak iyidir, aç kalmak kötüdür, başkasına yem olmak daha da kötüdür – dünyanın hali bu, bunu anlamak için de filozof olmaya gerek yok. Peki, öyleyse?

Maalesef (kimilerine göre de Allahtan) bu iş o kadar basit değil. Konuyu daha yakından ele almak için tüm ciddiyetiyle, karşıtlıklar felsefesine göre yaşayan ve hayal ürünü olduğunu kabul edeceğimiz bir adamın kariyerini göz önüne getireceğiz. "Hayal ürünü olduğunu kabul edeceğimiz" diyorum, çünkü okurun aklına çeşitli zamanlardan ve kesimlerden bir dizi isim gelecektir hemen. Diyelim ki adamın ekzotik bir ismi olsun: Ide Olog. Pekala:

Olog'un yaşamının ilk dönemlerinden anlatacak fazla bir şey yok, çocukluğu alışılmadık derecede sorunsuz, hayal kırıklıklarından ve başarısızlıklardan uzak olmasına ve kimsenin ondan özel bir şey beklememesine karşın (ya da tam da bu yüzden) hassas bir çocuk olmasından başka. Anlayacağınız baba evinden ayrıldığında karşılaşacaklarına pek hazırlıklı değildi. Karşılaştığı felaket Adem'le Havva'nın cennetten kovulması ayarındaydı neredeyse

ve o da dünyanın iyi ve kötü diye ikiye ayrılmışlığının bilincine varmıştı.

Onunla ilk atamız arasındaki temel fark, bildiğimiz kadarıyla, Adem durumu bir şekilde kabullenirken, genç Olog, çevrenin ona karşı doğal yükümlülüklerini artık yerine getirmemesine öfkelenmişti. Dünyanın çivisi çıkmıştı – ama o, Hamlet'ten farklı olarak, kendisinin dünyanın çivisini yeniden çakmak için doğduğu düşüncesinin keyfine kapılmıştı.

Ama böylece de kendini kendi elleriyle cadıların aday listesine yazdırmıştı. Zira nasıl gizli servisler şantaja açık alkoliklerin, müflislerin ve uçkuru gevşeklerin peşindeyse, Hekate ve ajanları da, dünyayı şirazesine oturtmayı bile yeterli bulmayıp, mutluluk dağıtmayı da kendilerine hedef edinenleri gözlerine kestirmektedirler.

"Genç Olog gerçekten de gelecek vaadediyor" dedi, onu epeydir izleyen cadı. "Düşünebiliyor musunuz, bugün postanede kendisine sert bir tonla kuyruğa girmesi uyarısı yapılınca, öfke krizine tutuldu. Şimdi evde oturmuş içi içini yiyor."

"Böylelerini severim, hele her an patlamaya hazırlarsa" dedi ikinci cadı, "böyleleriyle kolay yol alırsın!"

Hekate ilgilenmişti ve önerilere kulak verdi. Sonunda adım adım uygulanacak bir planda karar kılındı. Şimdi bu planın akışını ve nasıl başarıya ulaştığını anlatacağım.

İlk olarak Olog'da, dünyaya kendi bakışının tek doğru olduğu güveni sarsılmaz bir şekilde oluşturuldu. Olog'un düşünce ufku, bir televizyon ekranının boyutlarını pek aşmadığından ve bu yüzden sabah

kızılında çiğ tazeliğiyle doğudan yükselen dâhiyane çözümlerinin hiç de yeni olmadığı ve en az 40 yıl önce batı ufuk çizgisinden aşağı yuvarlanıp gittiği gerçeğini görmesi de pek söz konusu olmadığından, bu sonuca ulaşmak pek zor olmamıştı.

İkinci adım neredeyse kendiliğinden başarıya ulaşmıştı. Olog'un aklına, dünyanın rezaletini neden sadece kendisinin böyle açıklıkla görebildiği, diğerlerinin ise kıllarını kıpırdatmadan yaşayıp gittikleri ve duruma boyun eğdikleri sorusu takılıvermişti. Demek ki karanlık bir güç olmalıydı işin içinde, insanlığı ... dur bir dakika, tabii, buydu mesele: insanlığı *mistikleştiren* bir güç. Böylece olguya bir ad verilmişti ve şimdi olgunun bir adı olduğu için de, varlığı saptanabilir gerçek bir olgu olmuştu.

Yoksa siz karşılığı olmayan adlar bulunduğuna mı inanıyorsunuz? Tözsüz adlar, tıpkı Barok resimlerdeki, başları ve kanatları olan ama gövdesiz melekcikler gibi. Hiç olur mu? Bir adın keşfedilmesi o "şey"in de keşfedilmesi demektir. Böyle olmasaydı halimiz berbat olurdu; ne yapardık sonra esir madde, filogiston,* yerin yaydığı ışınlar, gezegenlerin etkileri, şizofreni, firenoloji,** karakter okuma, sayı falı olmasaydı? Ayrıca kahramanımızın adı ve soyadının kaynaşmasından *İdeolog* kelimesinin doğmasını da bir rastlantı mı sayıyorsunuz? – Ama daha oraya gelmedik.

Peki mistikleştiren kim? Elbette kitleleri algısız-

* Filogiston: 18. yüzyıl bilimsel çalışmalarında varlığı kabul edilen, maddenin yanabilen tüm öğeleri dışında kalan kısmı. (ç.n.)

** Firenoloji: Kafatasından giderek ruh ve karaktere ilişkin çıkarımlarda bulunmayı amaçlayan bilimsel kuram. (ç.n.)

laştırıp bu eksikli dünyaya mahkûm edenler. Yani insanlığın cennete yürüyüşünün yolunu kesenler. Kimdir bunlar, nerede bulunurlar? Bilindiği gibi nerde düşüp kalktığından haberimiz olmayan birini bulmamız pek kolay değildir. Bunun üzerine Olog işin iyice kolayına gidip kitleleri hareketlendirmeye, hakikati görmeleri için gözlerini açmaya yönelir. – Görüyorsunuz Olog karşıtlıklarla düşünme becerisini ne denli geliştirmiş bulunuyor: Doğru-yanlış, mutluluk-mutsuzluk, aktif-pasif, özgür-tutsak ama özellikle de iyi-kötü.

Yanlış anlaşılmak istemem: Olog budalanın tekiydi; iyiyi ve mutluluğu istiyordu, hem de herkes için – onun bu niyetini henüz kavramayanlar dahil. Ama böylece de işlerin bundan sonra kendi mecrasında akacağı noktaya gelmişti; dolayısıyla Olog'la Macbeth arasında da dikkate değer bir fark kalmamıştı. Kuşkusuz Olog'un kan içinde yüzdüğünü söyleyemeyiz (şimdilik), ama buna karşılık Macbeth de kendisini "dünyanın kurtarıcısı" gibi görmemişti hiç; Macbeth ideolog falan değildi, "sadece" iktidar hırsıyla yanan, güven saplantısı içindeki bir zorbaydı.

Ama işin sonunda nasıl olmuştu da, dünya kurtarıcılığına soyunmuş olan Olog hınca hınç dolu bir gar lokantasını bir saatli bombayla havaya uçurup çok sayıda insanın ölmesine ve yaralanmasına yol açmıştı?

Burada şimdiye kadarki açıklamalarımın dışında kalan bir başka unsura yer vermek gerekecek. Okur şimdi belki de, Hekate'nin karanlık nihai reçete-

çözümlerini, felaketin farkına her seferinde iş işten geçtikten sonra varan çaresiz ve korumasız bir dünyaya sunduğu izlenimine kapılmış olabilir. (Max Frisch "Biedermann ve Kundakçılar" adlı kitabında bu durumu "Saçmalık; söndürmede geç kalınmış yangına kader deniyor" şeklinde dile getiriyor). Anlayacağınız, herhangi bir şekilde Hekate'nin elindeki kartları görmeyi beceren, onun oyununu bozmaya çalışan bireyler de var. Bu kuzu postundaki kurtların birçoğuyla çeşitli vakaları anlatırken tanışacağız. Örneğin bunlardan biri, kendini şiddet kullanmaya yetkili kılma mekanizmasını gözler önüne seren Hermann Lübbe'dir [10]. Lübbe, Olog'un insanlığa olan sevgisinden gelen terör eylemini anlamamıza yardımcı oluyor. İşin başında insanlığı iyiliğe çağıran kişi, düşünce yoluyla insanları uyandıramayacağını görüp, kendini, yardıma muhtaç, ama kavramlarla bir yere varamayan insanlığa neşteri vurmak durumunda kalan cerrah rolünde hissedecektir. Değinilmesi gereken son nokta, eyleminin her nasılsa, insanı mistikleştiren baskı düzenini sarsacağı yerde, kan gölünün yol açtığı dehşet ve öfke sonucu farklı görüşteki insanları yakınlaştırıp aynı düzenin daha çoğunu talep etmelerine yol açmasıydı. Doğaldır ki bunun üzerine o da kendini, aynı çılgın eylemlerin daha çoğunu gerçekleştirmeye mecbur hissetmişti.

İdeolog Olog vakasından anlatacaklarımız bu kadar. Okur onu tamamiyle farklı görebilir. Ben sadece aktarıyorum ve düşüncelerimi kendime saklıyorum. Daha Heraklit bile, aşırı tutumların, karşı çıkılan şeyin aşılmasını sağlamak bir yana, onu daha

da güçlendirdiğine dikkat çekmişti. Ama Heraklit kimin umurunda? Göz kamaştırıcı bir fikrin peşine düşmek, çok daha asil ve kahramancadır; isterse insan kısa sürede ellerini kirletsin ve kader kapıyı çalsın (taktaktaktak...).

Ama tabii cadılar birbirlerini candan kutluyorlardı. Aslında gülünç buldukları bir numara bir kere daha tutmuştu, iyideki kötüyü amaçları için kullanabilmişlerdi. Şimdi asıl noktaya geldim sonunda: Önceki bölümde bir şeyin iki katının her zaman iki kat daha iyisi olmadığını görmüştük.

Şimdi ise, kötünün karşıtının ille de iyi olmayabileceği, hatta daha kötü olabileceği üzerinde duruyoruz. Gecenin ve kaosun tanrısı Dionysos, Yunan tapınaklarının giderek daha da uhrevileşen mermer müziğine zorla girer. Meryem kültünün içindeki ve ortaçağın aşk şarkılarındaki dişi olanın abartık biçimde yüceltilmesi, şu işe bakın ki, cadı yakmayla kolkola gelişmiştir; sevgi dini, yolunu şaşırıp engizisyona saplanmıştır; Fransız Devrimi'nin idealleri giyotinin kullanımını zorunlu kılmıştır, Şah'ı Humeyni izlemiştir; Somoza'yı Sandinistalar; ve Saygon'da insanlar herhalde çoktandır hangisinin daha kötü olduğuna cevap bulmakta zorlanıyorlardır: ABD'li kurtarıcıların mı, yoksa Hanoi'li kurtarıcıların mı.

Neden acaba? Kötünün karşıtının iyi olduğu varsayımının ille de doğru olması gerekmiyor da ondan – iyinin *yeterince iyi* noktasına gelmemesinden veya karşıtının kökünün kazınamamış olmasından da değil.

"Kendi iddialarımın esiri oldum, vardığım sonuç baştaki temel aldığım fikrin tam karşıtı. Sınırsız özgürlük fikrinden yola çıkıyorum, sınırsız despotluk oluyor vardığım nokta. Ama buna, benim toplumsal formül olarak getirdiğimin dışında bir çözüm olmadığını da ekliyorum", dedirtir Dostoyevski *Ecinniler*'deki mutluluk dağıtıcısı Şigalyov'a. Çağdaşı Berdyayev de özgürlük üzerine benzer şeyler yazar:

> "Özgürlük iyiyle, doğruyla, mükemmelle özdeş tutulamaz. [...] Özgürlüğün iyiyle ve mükemmellikle her karışımı ve özdeş tutulması bizzat özgürlüğün reddidir, şiddet ve baskı ilanıdır. Zora dayanan iyi artık iyi değildir, kötüye dönüşmüştür." [2]

"Majesteleri, mükemmellik peşinde olmak, insan ruhuna musallat olabilecek en tehlikeli hastalıklardan biridir" der bir Fransız senatörü, I. Napolyon'a hitaben yaptığı konuşmada. "Her psikolojik aşırılık gizliden gizliye karşıtını içinde taşır veya karşıtıyla yakın ve asli bir ilişki içindedir", diye yazar C.G. Jung [7]. Bundan ikibin yıl önce ise Laotse iyiye yönelmeyle kötünün yükselişine nasıl yol açıldığını, eşine az rastlanır bir açıklıkla yazmıştır:

> Büyük anlam bırakılmıştı bir yana:
> töre ve görevdi sonuç.
> Akıllılık ve bilgi çıktı ortaya:
> büyük yalanlardı sonuç.
> Kan bağı olanlar arasına nifak girdi:
> çocuk yapma ve aşktı sonuç.

Devletler karıştı ve düzenleri yıkıldı:
sadık hizmetçilerdi sonuç.

Bu bir şeyi açıklamış olmuyor, ama dünyamızın halini açıklıkla ortaya koyuyor: kim *summum bonum* isterse, *summum malum*'u da harekete geçirir.* En yüce iyiye hiçbir uzlaşma tanımadan yönelmek – konu ister güven olsun, ister vatan, barış, mutluluk ya da başka bir şey – bir nihai reçete-çözümdür, ya da (izninizle efendim) hep iyiyi isteyip kötüyü yaratan bir güçtür.

Eğer o ülkelerden birinde yaşıyorsanız, n'olur bunu sakın yüksek sesle tekrarlamayın, yoksa kendinizi "bilinçlendirme kampında" bulursunuz ya da barış savaşçıları beyninizi dağıtır...

* Summum bonum: Bütün iyi şeyler. Summum malum: Bütün kötü şeyler. (ç.n.)

Olmayan (yani yok sayılan) üçüncü yol

Belki abartıyorumdur, belki o kadar da tehlike yoktur. Ama şurası kesin, eğer Avusturya'da Steinhof'da yaşayan Franzl Wokurka'nın hamurundan çok sayıda insan olsaydı, maniheist dünya, yani karşıtların (tercih, dolayısıyla boyun eğme baskısı içeren) dünyası çaresizlik içinde kalırdı. Genç Franzl'ın acıları – burada konuya giriş amacıyla onun acılarına değinmek istiyoruz – on üç yaşında bir liseliyken şehir parkında büyük bir çiçek tarhının önünde durup *çiçekliğe girmek yasaktır, giren cezalandırılır* yazılı

tabelayı görünce doruk noktasma erişmişti. Bu yazı sonraki yıllarda tekrar tekrar karşısına çıkan bir soruna neden oldu, çünkü olayların gelişimi ona iki seçenekten birini tercih etme dışında olanak bırakmıyordu, üstelik her iki seçenek de kabul edilemez görünürken, ya resmi makamların baskısı karşısında özgürlüğünü gösterecek ve çiçek tarhının üstünde tepinecekti, böylece de yakalanma riskine girecekti; ya da bundan uzak duracaktı.

Ama kıytırık bir tabelaya boyun eğmek düşüncesi bile böyle bir aşağılanmaya karşı öfkesini kabartmaya yetiyordu. Uzun süre eli böğründe orda kalakaldı, ta ki bambaşka bir şey düşünene kadar; o ana kadar aklına gelmediği için çiçeklere bakmamıştı. Birden fark etti: *Çiçekler çok güzeldi.*

Sevgili okur, öyküyü fazla mı sıradan buldunuz? Size sadece şunu söyleyebilirim: Genç Wokurka sizin gibi düşünmemişti. Bu yeni gerçek, kırılan bir dalga gibi onun ayaklarını yerden kesmiş ve önüne katmıştı. Sonra birdenbire o güne kadarki dünya kavrayışının değişebileceği olanağının bilincine varmıştı. Çiçekleri oldukları gibi isteyen *benim*; bu güzelliği *ben* istiyorum; *ben* kendi yasamın efendisiyim, kendi kendimin otoritesiyim, diye mırıldanıp durdu. Birden yasak levhası anlamsızlaşmıştı; maniheist karşıtlıklar cenderesi, "ya boyun eğ, ya isyan et," uçup gitmişti.

Kuşku yok, coşku kısa sürmüştü, ama bir şeyi temelden değiştirmişti; içinde hafif bir melodi duymaya başlamıştı, genellikle belli belirsiz duyuyordu, ama dünya yeniden şu ya da bu bataklığa

saplanacak duruma geldiği zaman içinden yükseliyordu. Sözgelimi araba kullanmayı öğrendiğinde emniyet kemerini her zaman takmıştı, çünkü *kendisi* bunun mantıklı bir emniyet önlemi olduğuna karar vermişti. Kısa süre sonra, devletin vatandaşlarını emniyet kemeri takmaya zorlamaya hakkı olup olmadığı konusunda patlak veren tartışma ve kamuoyunda kâh birinin kâh diğerinin öne çıkması, onu hiç ırgalamamıştı. Kendisi bu tartışmanın *dışındaydı*.

Sonraları ciddi ciddi ve sistemli olarak bu yaşam felsefesiyle uğraşmaya başladı. Hayal gücümüzü koyverelim ve Franzl'ın, "benden yana olmayan bana karşıdır" mantığını, tüm basitliğine rağmen kavramaktan aciz olduğunu düşünelim. Böyle bir durum gözünün önüne geldiğinde kendini hâkim karşısındaki o sanığın yerine koyuyordu: "Karınıza eziyet etmekten vazgeçtiniz mi? – Evet mi, hayır mı?" Hâkim adama suskunluğu yüzünden ek bir ceza vermek üzeredir, çünkü adam karısını *hiç* dövmediği için soruya ne "evet" ne de "hayır" diyebilmektedir. Herhalde bu durum adama kötü bir düş gibi gelmekteydi; bu benzetme çok yerinde bir benzetme, çünkü insan bir karabasanda ne yaparsa yapsın – kaçsın, saklansın, kendini savunsun – düşü gören kişi, düşün elinden kurtulamaz; karabasanın elinden kurtulmanın tek yolu uyanmaktır; ama uyanmak düşün parçası değil, tamamen ayrı bir şeydir, düşün *dışında* bir şeydir.

Franzl üniversiteye geldiğinde bu *öteki* meselesinin biçimsel mantığın marifeti olduğunu öğrendi.

Yukarda anılan İncil kelamında olduğu gibi mantıkta da önce bir önermenin doğru ya da yanlış olması gerektiği ve bir üçüncünün olmadığı varsayımı kabul edilmektedir (*tertium non datur*). Ama sonra ardından, "söylediğim şey yalan" diyen, o bilinen yalancı çıkar sahneye (*enfant terrible*). Gerçekten yalan söylediyse doğruyu söylemiştir; ama o zaman "söylediğim şey yalan" derken yalan söylemiştir. Şimdi aradan binlerce yıl geçtikten sonra size, "Fransa Kralı'nın başı kel" desem ne dersiniz? Doğru mu yanlış mı?

"Bu Wokurka gibileri insanda meslek zevki bırakmıyor" diye söylendi ikinci cadı. "Zamanını ve emeğini harcıyorsun ve sadece iki seçenek içeren ve ikisi de nihai reçete-çözüm olan bir durum oluşturuyorsun – sonra adam kalkıp üçüncü bir yol buluyor ve işin içinden sıyrılıyor. Ben onun önüne, bir yanda korkaklık, bir yanda çılgınca bir maceracılık seçeneklerini koyuyorum, o yürekliliği seçiyor; bir konuda onda keyifsizlik uyandırmaya çalışıyorum, keyif arayışına düşsün diye, ama o ikisini de umursamıyor; geçenlerde başka insanları araya sokarak, Tanrı'ya inanıp inanmadığını açık seçik söyletmek istedim – o ise sadece omuz silkip Kant'tan, Comte'dan ve Spencer'den (her kimse bunlar) alıntılar yaptı ve eğer Tanrı varsa, insanın onun varlığını kavrayamayacağını söyledi. Bu nedenle Tanrı'ya inananlarla tanrıtanımazlar arasında sürüp giden tartışmanın kendisi açısından sözde bir sorun olduğunu belirtti; kendisi bilinemezciymiş.

"Wokurka'nın daha önceleri, 1942'lerde de

kurnazlığını işlettiğinden de haberdarım. Biliyorsunuz, o zamanlar varlığına şükrettiğimiz ve candan sevdiğimiz nihai çözümcümüz sonunda çareyi şu güzel afişi duvarlara yapıştırtmakta bulmuştu: *Nasyonal sosyalizm mi, yoksa bolşeviklerin yaratacağı kaos mu?* Fikir harikaydı, çünkü en aptal insan bile, asil ve iyi olanla, şeytansı ve kötü olan arasında bir seçim yapmak durumunda olduğunu açıkça görecekti.

"Ya Wokurka ne yaptı? Afişlerin kenarına küçük pusulalar yapıştırdı: *Ayran mı, yoksa sulu yoğurt mu?* Amanallah, diye öfkeyle bağırdılar, yıkılmaz Nazi imparatorluğunun bekçileri; biri kalkıp onların gerçeği anlatmak için buldukları nihai ve resmi tanımla dalgasını geçmişti.

"Kuşkusuz bu tehlikesiz bir davranış değildi; ama bu Wokurka intihar adayı olarak da pek işe yaramaz sanırım. Kendini öldürmekle, yaşayıp gitmek dışında üçüncü bir yol bulması bile beklenir ondan. Bu adam tehlikeli – kara listeye alınsın."

"Bana göre hava hoş," dedi Hekate. "Ama böyleleriyle uzun zamandır boğuştuğumuzu unutmuş görünüyorsun. 1334'te Hochosterwitz kalesinin kumandanını nasıl elimizden kaçırdığımızı hatırla, bizle beraber kaleyi kuşatan Margareta Maultasch'ın. Kumandanın elinde sadece bir öküzle bir çuval arpa kalmıştı ve adam teslim olma ya da açlıktan ölme arasında seçim yapacağına, kalkıp ne yaptı? Bütün ders kitaplarında yazar: Öküzü kestirdi, arpayı öküzün karnına doldurttu ve bunu tuttuğu gibi kale burçlarından aşağı, Margareta'nın kampı-

na fırlattı. Bunun üzerine kuşatmacı, eğer ellerindekinden bize bile verebilecek kadar yiyecekleri varsa, kuşatmayı sürdürmenin bir anlamı yok, diye düşündü. Askerlerini çekti. Kaledekilerin kahkahalarını duyacaktınız! Tabii ki hepsi Avusturyalıydı, Franzl Wokurka gibi. Kendilerinden birinin taktığı adla Batı'nın şu İrrelevantinerleri.* Bunların durumları hep umutsuz gibi görünür, ama hiçbir zaman vahim değildir."

İmkânsız olan *tertium*, yani üçüncü, var gibi görünüyor. Ama gizli bir yerde saklanıyor olsa gerek, dünyayı bağdaşmaz karşıtlıklara ayıran insan sağduyusunun karanlık yüzünde. Laotse buna "üçüncü" demez, "büyük anlam" der. Ama ne yazık ki bu ad da maniheist dünyanın esiridir, çünkü karşıtı "büyük anlamsızlık"tır. Tanrı'nın adının söylenmesinin yasak olduğu dinler bu yüzden mi vardır acaba...?

* İrrelevantiner: Dert etmeyenler anlamına gelen bir yakıştırma. (ç.n.)

Gelelim iyinin başlattığı "zincirleme tepkime"ye

Gördüğünüz gibi, sayın okur, cadılar ne mantıkta, ne metafizikte pek bilgili sayılmazlar, bu yüzden de arada bir zor durumlara düşüyorlar. Ama o kadar duyarlık istemeyen alanlarda da, en güzel planları beklenmedik yokuşlara takılıp kalmaktadır.

Birçok başka vakanın yerini tutabilecek bir örneği, Floransa'nın güneydoğusunda bulunan Finimondo kasabası sakinlerinden Amedeo Cacciavillani'nin hayatındaki garip dönüşümde görüyoruz. Sinyor Cacciavillani matematiksel oyun kuramına

ait kavramlara bakarak sıfır toplamlar oyuncusu diyebileceğimiz kişiyi canlandırıyordu. Bu özelliğin onun İtalyan kökeniyle bir ilgisi de yoktu, çünkü sıfır toplamlar oyuncularına Beyaz Saray'da rastladığınız gibi Kremlin'de de rastlayabilirsiniz.

(*Sıfır toplamlar oyunu* ifadesi, en kolay örneğini iki kişi arasındaki bahiste görebileceğimiz bir oyun durumuyla ilgilidir. Birisinin kaybettiği, diyelim ki 50 Mark, diğerinin kazancıdır. Kazanç [artı 50] ile kayıp [eksi 50] birlikte sıfır eder. Yani burada kazançla kayıp ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır; biri, diğeri olmadan düşünülemez.)

Sıfır toplamlar oyuncusu olmak demek, tepeden tırnağa maniheist öğretinin yolcusu olup yaşamın *her* durumunda sadece iki seçeneğin olduğuna inanmak demektir: Kazanmak ya da kaybetmek; bir üçüncü seçenek yine yoktur. Bu felsefe öteden beri askeri akademilerde ve benzeri kurumlarda öğretilegelmiştir; haksızlık etmemek için belirtelim, iki yüzyıl öncesine kadar bunun istisnaları da görülmüş, sözgelimi düşman generalinin namus sözüne güvenilebileceği de kabul edilmiştir. (Ama çok şükür, böylesi batıl inançlardan artık kurtulmuş bulunuyoruz.)

Genç insanların sıfır toplamlar oyucusu yapılmaları programı Hekate tarafından canla başla ve çeşitli yollardan uygulanır. Askerleri kısa da olsa anmış bulunuyoruz. Ama spor antrenörleri de, kazanmayı her şeyin üstünde tuttukları için (hızlı hareket etmenin erdemini ve düşünmekle uğraşmamayı öğretiyorlar) ve her yenilginin rezillik olacağını vurgula-

dıkları için özellikle anılmaya değerler. Gözü zaferlerden başka bir şey görmeyen kitle iletişim araçlarının asilleştirici etkisi ise herkesin malumu.

Cacciavillani'de tüm bunlar saf biçimiyle bir araya gelmişti. Her yönüyle, ama her yönüyle kazanmak için yaşıyordu – dolayısıyla da sürekli kaybetme k,orkusuyla. Yani felsefesi basitti, ama huzur verici değildi; çünkü sürekli teyakkuz halinde yaşamak en sağlam insanda bile sinir bırakmazdı. Kendisinin sürekli yaşadığı korkudan dolayı başkalarının başına gelen kötülüklere sevinme eğiliminde olmasına değinmek, onu anlatmaya yeter. Bunun dışında körleştiği başka bir konu daha vardı. Sürekli takındığı saldırı ve savunma tutumunun genellikle *yarattığı* sonuç, kendini silahlanma zorunda hissettiği durumlara girmesi ve böylece hayatın bir kavga olduğu varsayımının doğrulandığı kanısına varmasıydı.

En iyi kişi bile, eğer kendini kötü komşusuna beğendiremezse huzur içinde yaşayamaz: Sıfır toplamlar oyununun gücü, kurallarını başka insanlara da zorla kabul ettirmesinde yatar – öteki taraf sıfır toplamlar oyunu oynamak istesin veya istemesin.

Genel durum aşağı yukarı buydu. Yaklaşık bir buçuk yıl önce, puslu bir kış sabahı Sinyor Cacciavillani arabasını yazıhanesinin epey uzağındaki bir yan sokağa bıraktı. 200 metre yürüdükten sonra arkasından hızlı adımlarla gelen birinin ayak seslerini ve tanımadığı birinin seslendiğini duydu: "Arabanızın ışıklarını açık unuttunuz." Sonra yabancı gerisin geri dönüp çabucak uzaklaştı.

Cacciavillani'nin ilk tepkisi – elbette – önce şu soruyu sormak oldu: Beni nasıl bir oyuna getirmeye çalışıyor? Niyeti ne? Ama beriki, ondan herhangi bir şey umuyor gibi görünmüyordu ve işlerine koşuşturan insanların arasında gözden yitmişti bile. Cacciavillani ne yapacağını kestiremeden öylece kalakaldı, daha doğrusu, kendini, teleskopta, mikroskopta veya deney tüpünde, o güne kadarki bilimsel açıklamalara apaçık ters düşen bir şey keşfetmiş bir araştırmacı gibi hissediyordu. "Bu adamın, hiç tanımadığı birinin ardından koşup, arabasının ışıklarını söndürmediğini söylemesinin ona ne yararı olabilir?" İşte o anda kendisi bazen ışıkları açık bırakılarak park edilmiş arabalar gördüğünde, sabaha kadar akülerinin boşalacağını düşünüp nasıl içten içe güldüğünü, neşeli bir gününde değilse bile, nasıl hınzırca bir sevince kapıldığını hatırladı.

Cacciavillani'nin o sırada henüz bilmediği şey, o tanımadığı insanın bu soylu davranışının kendisine başka bir oyunun kurallarını dayattığıydı. Ama düşünceli düşünceli arabasına gidip ışıkları söndürdüğünde, hiç tanımadığı, belli belirsiz bir borçluluk duygusu uyanmıştı içinde – benzer bir durumda kendisi de herhangi bir başka insana karşı insanlık görevi yapmalıydı. Bu duygu hemen açığa çıkmadı. Belirleyici olay aylar sonra meydana geldi. Dolu bir cüzdan bulmuştu, umulmadık kazançtan dolayı ellerini oğuşturuyordu. İşte tam da o anda aklına, ardından koşan yabancı geliverdi, birden işler bozulmuştu.

Oturmuş, gözünü paraya, cüzdanı kaybedenin

kimlik kartına, bir iki soluk fotoğrafa bakıyordu – birden her şeyi kaptığı gibi arabasına atladı ve Finimondo'nun öteki yakasına yollandı. Adam harap bir evde yaşıyordu, tek başına; Cacciavillani cüzdanını önüne koyup, onu nerede bulduğunu açıkladığında adamın önce şansına inanası gelmedi. Cacciavillani, parayı bulduğu için adamın (çok üstelemeden) önerdiği ödülü kabul etmemekle, kendisinin de şaştığı bir haz duymuştu.

Parayı kaybenin de bir sıfır toplamlar oyuncusu olması uygun düşüyordu. "Harika," dedi adam kendi kendine, Cacciavillani arabasına binip uzaklaştığında, "cüzdanıma birkaç saat içinde yeniden kavuşacağımı düşünmemiştim, insanın bulduğu parayı geri götürmesi için böyle aptal olması lazım..." Burada yanılıyordu, çünkü farkında olmadan Cacciavillani ona o garip oyunun kurallarını aşılamıştı; bir dahaki sefere hayatında benzer bir olayla karşılaştığında, kendisi de "öyle aptalca" davrandı.

Kıssadan hisse mi? Anlaşılan yabancı adam zincirleme bir tepkimeye yol açmıştı, çünkü olay Cacciavillani'yle ve cüzdan sahibiyle sınırlı kalmayıp çok sayıdaki tersine gidişe karşın sürekli çoğalarak sürdü. Evet, Amadeo Cacciavillani bu tür bir kazanma biçiminden ve başka insanlar üzerinde elde ettiği bu tür bir "güç"ten giderek keyif almaya bile başlamıştı.

Sadece cadılar kızgındı.

Sıfırlanmaz toplamlar oyunları

Hekate'nin ekibi kızmakta haklıydı. Çünkü ikide bir, en bilenmiş sıfır toplamlar oyuncusunun bile, cadıların ideolojilerinden bıkkınlık duyup düşman saflarına geçtiği oluyordu. Üstelik burada anlatılan vakalar henüz en kötüleri de değil. Örneğin Caccia-villani örneğinde gördük, yeni keşfettiği gücü başkalarına da "aşılamaktan" keyif almakla ve bu yolla kendini zafer kazanmış hissetmekle yine "sıfırlama oynuyordu". Ama bu yanıyla oldukça ayrı bir örnek oluşturuyordu, çünkü böyle bir "zincirleme iyi" tep-

kimesine kapılmış insanların çoğunun aklına bu kadarı bile gelmiyordu. Sağ yoldan gelip adım adım ilerleyen bir trafiğe karışmak isteyen birine yol verip geç işareti yapan birinin aklının ucundan geçmiyordu, bunun (sıfır toplamlar oyununda) bir yenilgi olduğu.

Yukarda çizilen seyir tablolarına kuşkulu gözle bakanlar varsa, geçerliği tarihte kanıtlanmış örneklerle bu güvensizliği büyük ölçüde dağıtabilirim.

En geç Hiroşima'ya kadar, savaş da bir sıfır toplamlar oyunu sayılıyordu, çünkü bir devletin kaybettiği topraklar "galip"in kazancıydı. Bu arada milyonlarca insanın ölmüş olması pek önem taşımıyordu, çünkü nihayetinde bunlar vatanları uğruna şehit oluyorlardı (*dulce et decorum est pro patria mori**), ayrıca savaşın başını çekenler savaşırken değil de çoğunlukla emeklilikte ölüyorlardı. Şehitlik mertebesine gelince, bu öyle herkesin harcı değildi, bazen kahramanın kendisinin bile; daha çok başka insanlara yapılan bir iyilikti bu – üniforması başka da olsa.

Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşı'nda en şiddetli çarpışmaların olduğu yerlerden biri olan Flandern'de, çamurun, rezilliğin, zehirli gazın, kanın ve ölümün orta yerinde kendiliğinden, hiçbir insani amaç taşımadan hep yeniden karşılaşılan bir şey oluyordu. Tarihçi Ashworth'un [1] "yaşamak ve hayatta bırakmak sistemi" dediği ve ayrıntılarıyla ele aldığı bir şey vardı. Bu şey, iki tarafın da düşmanı altetme arzusuna halel getiriyordu. Her cesur askere

* Vatan için ölmek güzeldir. (ç.n.)

ilham vermesi istenen sıfır toplamlar oyununu zora sokan şey, insanın insanlık dışı şartların ortasında kalması değildi sadece ("düşman"ın durumu da aynıydı), sıfır toplamlar oyunu insanın kendisinden de gönüllü katkı gerektiriyordu.

Savaşta düşman mevzisiyle kendi mevzilerinin arasındaki mesafenin 15 metreye indiği çok oluyordu; el bombalarıyla karşılıklı olarak adam eksiltmek için iyi fırsat doğuyordu. Ama haftalar boyu bu yapılmamakla kalınmıyor, iki taraf arasında dostça demeye dilimizin varmadığı duygular oluşuyordu; örneğin Noel'de. Bazı cephe kesitlerinin tamamında silahların sustuğuna sık sık rastlanıyor ve zamanla daha başka, tamamen kendiliğinden, ama karşılıklı, saldırmama adetleri ortaya çıkıyordu, örneğin gece karanlığında oraya buraya çarpıp duran sakar düşman keşif kolunu görmezden gelme gibi.

Ordu komutalarının bu ahlak aşınmasına tepkisini tasavvur etmek zor değil. 1917 Şubatında 16. İngiliz Piyade Tümeni komutanı bu bulaşıcı hastalığın önünü almak zorunda hissetmişti kendini. Bir kıta emri çıkararak "düşmanla her türlü ortaklığı kati surette yasak" ilan etmişti. Kimse düşmanla ilişki kurmayacak, düşmanın bu tür girişimleri ise derhal bastırılacaktı. Emre karşı gelenler hakkında disiplin soruşturması açılacaktı.

Ortaya sürülen bu nihai reçete-çözüm denemesinin hoş yanı, her tarafa yayılma eğilimi gösteren "yaşamak ve hayatta bırakmak" ilkesinin etkisini daha üst düzey yetkililere taşıyarak (en azından teorik olarak) iki komutanı kaygılarında birbirine yak-

laştırmış olmasıdır. 16. tümenin karşısında yer alan Alman tümeninin komutanı İngiliz meslektaşının kıta emrinden haberdar olsaydı herhalde onun hareketine gönülden katılırdı. Ya da şöyle diyelim: Öylesine evlere şenlik bir durum vardı ki ortada, iki antagonistin bu belaya karşı *ortak* önlem amacıyla işbirliğine gitmeleri onlara çok uyardı. Kuşkusuz iş oraya varmadı. Ama görüldüğü gibi, sorun ne kadar çetrefilli olabilmektedir.

Düşünülen çözüm uygulanırken içine düşülen ikinci durum daha az ilginç değil. "Yaşamak ve hayatta bırakmak" yasağı üzerine insanlar maniheist bir ikileme itilmişlerdi. *Ya* yukarının emrini dinleyecekler ve düşman başını her gösterdiğinde ateş edeceklerdi; ama bunu yaptıkları zaman sessiz saldırmazlık antlaşmasını çiğnedikleri için misillemeyle karşılaşacaklardı, *ya da* gayri resmi ateşkese uymaya devam edecekler ve divanıharbe yollanma riskini göze alacaklardı.

Bu ikilemden kendiliğinden ortaya çıkan *tertium*, İspanya'nın dünya imparatorluğu dönemlerinden kalma, defalarca başarıyla uygulanmış bir reçetenin yeniden keşfiydi; İspanyollar deniz aşırı fetihlerde Escorial'ın anlamsız emirlerini "*Se obedece, pero no se cumple*" (itaat et, ama [emri] yerine getirme) reçetesiyle karşılıyorlardı. Üç yüzyıl sonra Flandern'de aynı durum yaşanıyordu: Ateş emrine uyulmuştu, ama atışlar karavanaydı – kadir bilir düşman da aynı şeyi yaptı.

Benzer bir örnek, şu anda ABD'de, Avrupa'da ve İsrail'de yürütülen bir araştırmanın şimdiye kadarki

sonuçlarında görülüyor. 1981 yılında iki kadın psikolog [3], kendi hayatlarını ciddi biçimde tehlikeye atmak pahasına hiç tanımadıkları Yahudiler'i Naziler'in nihai çözümünden kurtaran Yahudi olmayanlar arasında bir anket yapmaya başlarlar. Bu insanların birçoğu, kendilerine bunu niçin yaptıkları sorulduğunda, bu soruya anlam veremeyip karşı soru yöneltmektedir: "Nasıl yani?" Soruda ısrar edilince de ne cevap vereceklerini pek bilememektedirler, "Ne desem, başka ne yapabilirdim ki?" veya "bir insan olarak herkesin yapması gerekeni yaptım sadece" gibi.

Kabul, bunlar çok özel durumlar. Ya gerçek insanlar! Gerçek insanlara da ancak özel durumlarda rastlarız diyebilir miyiz? Gerçek insanlar her yerde var; evliliklerde, toplumsal yaşamda, hatta büyük işletmelerde, hatta hatta ilk bakışta pek yakın bir ihtimal vermesek de dış politikada. Matematiksel oyun kuramı anlamında sıfırlanmaz toplamlar oyunlarıyla kastedilen, alışveriş veya rekabet içinde olduğumuz kişinin kaybının kendi kazancımız olmadığı, *iki tarafın da* kaybedebileceği veya kazanabileceği anlayışıdır. Bir atom savaşı, herkesin kaybedeceği sıfırlanmaz toplamlar oyunlarına açık bir örnektir. Ama bunun tersi de olabilir, yani uyuşma çabası ve isteği (tabii sıfır toplamlar oyuncusu için böyle şeyler "yenilgi"dir) *herkesin yararına* gelişmeler sağlayabilir.

Dünyayı mutlu kılma planlarına sıkı sıkıya bağlı doğrucu ideologlar, bu gibi tehlikelere karşı efsunludur elbet. Hatta çifte efsunlu. Çünkü bunlar ya ra-

kibin her manevrasının altında, kolaylıkla onun niyetini fark eder ve kendilerini tuzağa düşürmek için yem uzatıldığını bilirler, ya da karşı hareketi bir zaaf olarak görüp kendi konumlarını güçlendirme fırsatı olarak kullanırlar. Bunun üzerine, çok geçmeden rakibin uzlaşma arayışından vazgeçip eski çatışma konumuna geri dönmesi de kuşkularının baştan beri ne kadar haklı olduğunu ortaya koyar.

Öte yandan bu kişiler için sıfırlanmaz toplamlar oyuncusunu ciddiye almak, kendi yüce ideolojisinin kitabında bir ihanettir, üstelik de yavan bir tirit uğruna. Jean-Fraçois Revel bunu, dış politika alanında benim becerebileceğimden çok daha iyi anlatmış. Başka bir terminoloji kullanmasına karşın Revel de (özellikle de 25 Ekim 1984'te yaptığı Bonn konuşmasında [6] ve "Demokrasilerin Sonu Budur" adlı kitabında [5]) demokratik devletlerle ve totaliter devlet sistemlerinin dış politikaları arasındaki temel farkı, birincilerinin pazarlığa açıklığında, ikincilerin ise sıfır toplamlar oyuncusu olmalarında görür.

Demokrasilerde dış politikayı iç politika belirler, burada güdülen amaç da, ülke vatandaşlarının güvenliği ve huzurudur; demokrasiler Revel'in sözleriyle, "dış politikada iç dengeyle uyumlu bir dış denge oluşturmaya çalışırlar". Buna karşılık totalitarizm, bir ideolojiye dayanır, yani insan, toplum, hatta bilimin ne olduğunu ortaya koyan, kesin, bu yüzden de herkesi bağlayan resmi bir tanımına. Buna göre – burada yine Revel'den alıntı yapıyorum – "başka sistemlerin sadece varolması bile totaliter sistemin güvenliğiyle bağdaşmaz bir durumdur".

Bundan dolayı da bu sistemler için dış politikada *tek bir* hedef olduğu eklenebilir, o da dünya çapındaki ödünsüz, kesin zaferdir, çünkü ancak böyle kesin bir zafer kaba gücün sıfır toplamlar oyununu sona erdirip, yeryüzü cennetini getirebilir. Elbette bu hedef taktik manevralara engel değildir, sözgelimi "kalıcı bir birliği amaçlamayan, tersine rakibi zayıflatarak ilerde daha fazla ödün vermesini sağlamayı, ama bu arada rakibin bu yeni ödünlerin gerçekten sonuncular olduğuna ve kendisine istikrar, güvenlik ve huzur getireceğine inanarak heyecanlanmasını amaçlayan pazarlıklar"a girişmekte sakınca görülmez. Helsinki görüşmeleri gibi örnekler burada herkesin aklına gelecektir.

Buna karşılık modern demokrasilerin eğilimi, çatışma ve rekabet ortamlarında didişmektir. Revel bunu daha güzel dile getiriyor. Revel'e göre demokrasiler

> "sürekli yeni ödünler ararlar, tüm taraflar için en fazla avantaj içeren *orta yolu* bulmaya çalışırlar. [...] Demokrasilerin temel aldıkları düşünce, uzlaşmaların anlamlı olduğudur, çünkü makul ve ölçülü olması beklenen karşı tarafın bu jesti dikkate alıp bir *karşı jest* olarak uzlaşma yoluna gideceği, böylece de bulunan uzlaşmayı *kalıcı* kılacağı düşünülür."

Bu anlatılanlara mutlu gelecek masalı mı diyorsunuz? Kesinlikle öyle değil, bunlar yaşadığımız gerçeklerdir, yani sıfırlanmaz toplamlar oyuncularının, nihai reçete-çözümlerin yerine hayata geçirdiği gerçek uzlaşmalardan söz ediyoruz. Bugün genç ku-

şağa, biz yaşlıların öğrencilik dönemlerinde beyinlerimize tek ve değişmez "gerçek" olarak, Almanya'yla Fransa'nın ezeli düşman olduklarının ve bu yüzden en geç 30 yılda bir korkunç savaşların kaçınılmaz kader olduğunun kazındığını anlatabilmek kolay değildir. Oysa bizler buna inanmıştık, nasıl bugün Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki düşmanlığın "değişmezliği"ni veya Kuzey İrlanda'daki kan dökme çılgınlığını normal kabul ediyorsak. Ama şu işe bakın ki, 22 Ocak 1963'te kendileri pek de marifetli sayılmayacak iki hükümet başkanı Paris'te bir dostluk anlaşmasına imza attılar ve tarih ölçeğinde çok çabuk sayılacak bir sürede Fransa'yla Almanya arasındaki ilişkileri temelden değiştiren noktayı koydular. Bugün "Ren kıyısındaki kahraman nöbetçi" marşını Fransa tarafından da duyulması için avaz avaz haykıran biri, vatanperver dinozor unvanını hak etme peşinde olabilir ancak.

Şu güzel dijital dünya

"Düşünsene" dedi meslektaşına bir antropolog, "hayvanla *homo sapiens* arasında aranan geçiş basamağını nihayet bulmuşlar". – "Harika, peki neymiş?" diye sordu öteki; beriki cevap verdi: "İnsan..."

Sevgili okur, cesaretiniz kırılmasın. Espri doğru gerçi, ama biz bu kötü durumu aşma yolundayız. Harika bir gelecek bizi bekliyor, müsterih olun, kansız ve acısız gerçekleşiverecek bir nihai reçete-çözüm. İnsanlık tarihine yüzeysel olarak bakan birinin bile kuşku duymayacağı gibi tüm belaların kay-

nağında insanın akılsızlığı yatmaktadır. Çılgınlık, rüya âleminde yaşama, körleşme, kıskançlık, korku, hayvansı dürtüler, hırs ve daha başka her türlü tutku, dünyanın bugün olduğu gibi, çekilmez olmasının nedeni. Niçin herkes benim gibi makul olamıyor?

Sorun şu ki, tıpkı benim gibi beyin sahibi olan başkalarının kaftaslarının içindeki beyinde, mantığın ("doğru düşünmenin biliminin") bulunduğu yer olan ve makul düşünmeden sorumlu korteks, talihsizliğe bakın ki, limbik sistem denilen ve bize sürüngen atalarımızdan miras kalmış bir bölgenin üzerinde durmaktadır, burası da düşünme yetisinin değil kaba duygular ve içgüdülerin bölgesidir. Bundan dolayı tam *homo sapiens* olamamışız.

Ama belirttiğimiz gibi bu dertten yakında kurtulacağız. Gezegenimizi akıl ve mantığa götürmeyi amaçlayan uzaylı yaratıklar sayesinde falan değil, önyargılardan ve duygusallıklardan arınmış insan elinin şaşmaz marifetiyle.

Sözünü ettiğimiz ütopya yeni değil; edebiyat kılığında daha 1950'den önce Romen yazar Virgil Gheorgiu'nun romanı "25. Saat"te [5] karşımıza çıkmıştı. Bu romanda Şair Traian insanlığın geleceğine ilişkin şöyle konuşur:

> "Milyon kere milyon mekanik köleden ve sadece ikibin milyon insandan oluşan bir toplum – burada egemen olan insan olsa da – proleter çoğunluğunun özelliklerini alacaktır. [...] Uygarlığımızın mekanik köleleri kendi özelliklerini korumakta ve kendi doğalarının yasalarına göre yaşamaktadırlar. [...] İnsan, mekanik kölelerini kullanabilmek için onları anlama-

yı öğrenmek ve onların alışkanlıklarına ve kurallarına öykünmek zorundadır. [...] Egemenler sayıca, egemen oldukları kişilerden daha azlarsa, egemen oldukları ulusun dilini ve alışkanlıklarını üstlenmek durumunda-dırlar – ister pratik nedenlerle, isterse kolaylık olsun diye; kendileri efendi olsalar bile bu böyledir. Aynı süreç, biz görmek istemesek de bugünkü toplumumuzda da gerçekleşiyor. Kölelerimize emir verebilmek için onların hareket kurallarını ve jargonunu öğreniyoruz. Ve yavaş yavaş, fark etmeden kendi insani özelliklerimizden ve kendi yasalarımızda vazgeçiyoruz. Kölelerimizin yaşam alışkanlıklarını kabullendikçe insan özelliklerimizi yitiriyoruz. Bu, insanlıktan ayrılışın ilk belirtisi, insanlığın horlanmasıdır."

Bunun üzerine bir günümüz insanı kalkıp, bunların yine bir yazarın kaleminden çıkmış bir şairin sözleri olduğunu, demek ki tarafsız bir görüş olmadığını ileri sürebilir. Zira bu gibi insanlar için akılcılığın fazla önemi yoktur; belirsiz, duygusallık yüklü, çelişkili dünyalarında hallerinden memnundur onlar, arkaik kuralları olan, bugüne kadar hiçbir akılcı çabanın ölçemediği ve nesnel tanımlamalara direnen bir dünyada yaşarlar.

Gheorgiu romanını yazdığı sırada mekanik köle (onun tarifine en yakın düşen bilgisayar) ola ki daha askeri bir sırdı. Gheorgiu belki kendince daha genel kavramlar içinde düşünmüş ve insanla, yine insanın yaratıp kullandığı araçlar arasındaki karşılıklı etkileşimi kastetmişti. Sözgelimi metal işçileri sendikal sorunlarda çelik gibi olmaya eğilimli olacaklar ve şakaya gelmeyeceklerdir; Londralı banka müdürleri

arasından, Homer'in yarattığı deyişleri boş zamanlarında kusursuz bir İngilizce'ye aktaran birinin bugün de çıkabileceğine kim ihtimal verebilir ve bildiğim kadarıyla Dvorjak ölümsüz senfoniler yazma işine geçen tek kasap çırağıydı.

Ama son kırk yılda bilgisayar sadece bilim dünyasına değil toplumsal yaşama da girip yerleşti. Öncellikle de sayıları çarpma yeteneğimizi astronomik ölçüde artırdı. Önceden onlarca kişinin aylarca uğraşıp yaptıkları hesaplar için bugün gerçek anlamda saliseler içinde yapılıyor. İşte size bu kuvantik sıçramayı açıklayacak tek bir örnek: 1946 yılında ABD'nin Pennsylvania Üniversitesi'nde ilk büyük bilgisayar (meşhur ENIAC adıyla bilinen) devreye girdiğinde gezegenimizin hesaplama kapasitesi o anda *iki katına* çıktı. Bugünkü makinelerle karşılaştırıldığında ENIAC bir dinozordu.

Bilgisayarın hesapla yetinmediğini, yani sadece sayıları kullanmadığını hatırlatırsam herhalde herkes bana canı gönülden katılacaktır. Bilgisayarın çok önemli bir yeteneği, mantıklı simgelerle de işlem yapabilmesi – halk diliyle söylersek – mantıklı sonuçlar çıkarabilmesidir, üstelik de matematiksel kesinlikte. Çıkarımlarının yanlış olması ancak ona bilgileri yükleyen insanın hata yapmasına bağlıdır.

Bu durum için İngilizce'de GIGO akrostişi vardır, yani *garbage in, garbage out,* (kelime anlamıyla: çöp giren yerden çöp çıkar), diğer deyişle yanlış bilgiden yanlış sonuçlar alınır. Biz halktan insanlar da bunu kolaylıkla anlıyoruz. Ne zamandır GIGO'nun ikinci bir anlamı oluşmuş durumda, yani

gospel in, gospel out; anlamı İncil (İncil'in bildirdiği gerçekler kastediliyor) giren yerden İncil çıkar. Diğer deyişle: İnsanın doğru saydığı şey bilgisayardan geçerek ebedi hakikate dönüşecektir. Ve ardından gelecek olan her şey insanın müdahalesine kapalı sonuçlar getirecektir yeryüzüne. (Bu konuda daha fazlası [9]'da.)

Dünyayı bir bütün olarak kapsayan, nihai, insandan bağımsız (öyle ya, matematiksel) bilgiyle beslenen umudun büyülü adı *dijitalleşme*'dir. Her bir bilginin, bilgisayar yoldaşımızın ağzına münasip lokma haline gelsin diye, matematiksel bir dile çevrilmesi gerekiyor; bu dile *dijital* dil diyoruz (İngilizce *digit*: Sayı kelimesinden). Gerçek gerçekliği bu tür bir bilimsel bilgiye dönüştürme fikrinin babası olarak Lord Kelvin alınabilir, çünkü şu vecize ona ait: *Everything that exist, exist in a quantity and can therefore be measured* (dünyada ne varsa, nicel olarak vardır ve bu yüzden ölçülebilir).

Bu konuya daha fazla girmeden şunu belirtelim: yine "dil" diyebileceğimiz başka bir yöntem daha var, o da analojinin dili (benzerlik kurma; ç.n.). Bilindiği gibi bir benzerlik kurma, bir ölçüm değeri değildir, yani benzetilenle aynılığı ifade etmez, *niteliğini* göstermeye yarar. (Bugün artık bilim içinde de dijital dünyaya karşı uyarıcı sesler çoğalmaya başladı, nicelik, niteliğin sadece bir özelliğidir, diyorlar.) Bu ayrımı biz 2. Bölüm'de "aynı şeyin fazlası" ile "farklı olanı" karşılaştırırken dile getirmiştik.

İşin sırrı da burda gizli. Dünyamızın belli olguları (hiç değilse şimdilik) dijitalleşmeye, dolayısıyla

akıl yolundan kavranmaya inatla direniyorlar, örneğin daha önce sözü edilen algılar ve duygular, söze dökülemeyen, ancak şair ve sanatçıların her nasılsa dile getirmeyi başardığı simgeler dünyası, yani renklerin ve kokuların keyfi, sanrılı, karanlık, mantıksız, karışık, Orpheusyen dünyası; bir kedinin gözleri veya bir senfoninin nağmeleri. Bütün bunlar ve daha başka birçok şey, "sıfır ve bir"den oluşan o güzel dünya, Gheorgius'un 25. saati, yeryüzüne getirilene kadar dijitalleştirilecek şimdi.

Üstelik bir insan yerine bir bilgisayarla uyum sağlamak çok daha kolay. Bilgisayar, sağı solu belli olmayan insan gibi değil, kesinlikle dürüst, hata yapmıyor, bilgisayarla kavga etmeye gerek yok. Sizden beklediği tek şey pürüzsüz bir mantık, ama karşılığında da sizi bol bol ödüllendiriyor: Bunu anlamak için bir kere olsun, Kafkaesk manzaralar sunan bilgisayar kurslarından içeri girip uzun sıralar halinde ekran başında oturan çocukların bilgisayardan karşılık gelmeyince nasıl çaresiz bir sinir içine girdiklerini, doğru tuşa bastıklarımda bilgisayar tarafından doğrulanınca da ne kadar sevindiklerini görmek yeter. Bu çocukların, analojistlerin kökünün kazındığı ve insana ait her şeyin artık tamamen dijital yasalara uyduğu bir dünyayı dört gözle beklemelerine kim ne diyebilir?

Gheorgius'un 25. saati çalana kadar şimdilik teselli olarak ve bilgisayara geçiş aşaması olarak, dijitalleşmenin diğer bir mucize ürünü olan, kuzen televizyon var. Şaşılacak şey, daha Çiçero bile, televizyonu ve onun etkilerini her nasılsa görmüştü.

M.Ö. 80 yılında şunları yazmıştı:

> "Eğer korkunç olayları dakika başı görmek ve duymak zorunda kalırsak, içimizdeki en hassas yapıya sahip olanlar bile, acı veren izlenimlerin sürekliliğinden dolayı, sonunda her türlü insani duyarlılığı yitirecektir."

Kuşkusuz bu etki, sırıtkan aptal bir maskenin arkasına gizlenmiş durumda. Ama bu konudaki tüm önemli şeyleri, yani nasıl ölesiye eğlendiğimizi Neil Postman [13] kitabında anlatmış. Onun için oraya bakılması rica olunur.

Postman'a ek olarak, Fransız sosyologu Jean Baudrillard'ın açıklamalarına da değinmek gerek; Boudrillard yaptığı konuşmalarda televizyonun "*müstehcenliği*"ni ele alır ve daha soğukkanlı ve daha keyif kaçırıcı bir dille yaptığı açıklamalarda Çiçero'nun kaygılarına çok yaklaşır. Baudrillard'ın *müstehcen*'le kastettiği, insanların genellikle akıllarına getirdikleri şey değil, her akşam haberlerde gösterilen kan göllerinin, trafik kazası kurbanlarının ve şiddetin, özellikle de zor durumdaki ve olağan dışı olaylarla karşılaşmış insanların utanmazca ve saygısızca gösterilen yakın çekimlerinin kabalaştırıcı etkisi; çocuğunun cesedi başındaki bir anne, can çekişen bir insanın yüzü, az önce kıl payı ölümden dönmüş ve o anda sadece sukûnete ihtiyacı olan birine yöneltilen geri zekâlı sorular.

Başkalarını damgalayan bu röntgenci bakışta, insanların acılarına gösterilmesi gereken saygının kı-

rıntısının olmayışını anlatan yerinde bir söz *müstehcen* (hele ki bu görüntüleri bir saniye sonra bir sigara reklamının neşeli nağmeleri izlerse). Bu arada şüphesiz hepimiz, demokrasiye ve toplumsal çıkarlara hizmet için çırpınan fedakâr medyanın, vatandaşı aydınlatma görevini yerine getirme çabası içinde olduğunu biliyor ve bu çabayı saygıyla karşılıyoruz...

İşte bu nedenle de tüm bu "manzara" (ne kadar da uygun bir deyiş) milyonlarca insan üzerinde uygulanan kusursuz bir nihai reçete-çözüm olarak sunuyor kendini.

"Senin
ne
düşündüğünü
çok
iyi
biliyorum"

"Ben kendim cadı olmasam, burda bir cadı parmağı var diyeceğim" diye söylenir Hekate, kısa süre önce Akdeniz sahilindeki villasında durum değerlendirmesi yaptıkları bir toplantıda. "Biz uğraşıp didinip birisine, gerçeğe ilişkin tek doğru bakış açısı olduğunu, bunun da kendisininki olduğu kanısını sarsılmaz biçimde empoze ediyoruz ve başkalarının kafasından geçenleri bildiği, dolayısıyla herhangi bir kuşku duymasına gerek olmadığı konusunda da mutlak bir inanç oluşturuyoruz, sonra biri kalkıp oyunbozanlık ediyor ve her şeyi mahvediyor."

Haklı da. Bundan dolayı şimdi konumuz hem düşünce okuyanlar hem de oyunbozanlar olacak. Gözümüzü öncelikle Kaliforniya "Silicon Valley"deki Santa Cupertina kasabasında yaşayan Bay McNab'a çevirelim. Bay McNab fizikçiydi ve günün birinde aklına nefis bir fikir geldi (anlamaya uğraşmadığım için bu fikri kabaca bile özetleyemeceğim). Daha önce de sık sık alışılmamış fikirleri olmuştu gerçi, hatta daha çocukken yaptığı denemelerde. Ama bu kez deyim yerindeyse turnayı gözünden vurmuştu – yeni fikir, fikir olarak kalmamış, evinin garajında (laf olsun diye garaj demiyorum) düşündüğü aygıtları yaptıktan başka, gerekli testleri gerçekleştirmiş ve piyasaya sürebilmişti.

Sonuç tüm beklentilerin üzerindeydi; siparişler yağmur gibi yağıyordu. Tamam, diye düşünecek şimdi okur, gene bana iki katının iki kat iyisi olmayacağı nutkunu çekecek. – Hayır, Bay McNab gerçekten sıradışı teknik yetenekleri sayesinde bu engeli güzelce aşmıştı. Onun başına gelen başka türden bir şeydi: O kadar sevindirici siparişlerin çığ gibi büyümesiyle birlikte mali ve yönetimle ilgili sorunların yükü de artıyordu, kapsamlı bir yazışma ihtiyacı, muhasebe, uygun bir bütçe tayini vesaire. Bay McNab bunlarla o güne kadar sadece ucundan, demem o ki boş zamanlarında (geceyarısı birle üç arası) ilgilenebilmişti. Durum ortadaydı, bütün bu ıvır zıvırla uğraşacak bir müdür bulunmalıydı. Birini buldu da, hem de bayağı iyi birini. Bu çözümle birlikte, sonun başlangıcına da adım atılmıştı.

Hem de herhangi bir nedenle değil, bulunan

müdür (Muckerzann adında bir zat) işinin gerçekten erbabı olduğu için ikisinin arasında kısa zamanda sürtüşmeler başlamıştı. Yeni fikirlerin adamı McNab'ın üstünlüğü, (kendisi de nasıl olduğunu bilmeden) alışılmış düşünce şemalarından kendini kurtarabildiği için yepyeni olanakları görmesinden geliyordu, bu özelliğiyle günümüz beyin araştırmalarındaki güzel ifadeyle "sağ yarımyuvarlı bir kişilikti" [19]. Şimdi ise ister istemez, milimetrik ayrıntıların yine milimetrik hassaslıkta mozaikler halinde bir araya geldiği bir dünyada yaşayan biriyle, içli dışlı olmak durumundaydı.

McNab evinde sabırla kendisini dinleyen karısına, "bu Muckerzann beni çileden çıkarıyor" diyordu. "Bir insan nasıl böyle önemsiz ayrıntılarda kaybolur? Ağaçlardan ormanı görmüyor, genelde önemli olanı görmekten aciz, sayılara ve kanun maddelerine yapışıp kalıyor ve üstelik – bardağı taşıran damla da bu – beni sorumsuz ve şirketin yaşaması açısından zararlı buluyor; bütün işi yoktan vareden *beni*!"

O saatlerde Muckerzann da kendi evinde kuduruyordu: "Artık dayanamıyorum. Dijitalleştirmek lazım bu McNab'ı. Basit gerçek diye bir şey onun için yok. Olayları bir şöyle görüyor, bir böyle – kararlarını nasıl verdiğini Allah bilir, sonra da benim bunları su götürmez ve harika bulmamı bekliyor, en kötüsü de bunları uygulamaya geçirmemi. Çünkü günlük işlerle dehasını meşgul etmesi gerekmiyor, bu iş için benim gibi kılı kırk yaran dar kafalı bir adam var."

Görüldüğü gibi Bay Muckerzann "sol yarımyuvarlı" biriydi. İkisinin tek ortak yanı ise, diğerinin açısından bakma yeteneğinden tümüyle yoksun olmalarıydı. Çünkü ikisi de kendi dünyasında haklıydı ve dolayısıyla ikisi de firma iflas edene kadar "aynı haklılığın daha fazlası"nı içeren nihai reçete-çözümler uyguladı.

Erkekle kadın arasındaki sorunlar da üç aşağı beş yukarı böyle gelişmektedir. Öğretmenlerimden birinden duyduğum bir benzetmeyi bugün de şükranla hatırlıyorum. Erkeğin bir elipse benzediğini söylemişti. Bilindiği gibi elipste iki odak noktası bulunur; birini *logos* olarak tanımladı, bununla sadece insanın düşünme yetisini kastetmiyor, nesnel varlık olarak bilimi, bilim mesleğini de kastediyordu. Diğer odak noktasını ise *eros* olarak tanımladı, yani erkeğin diğer insan özneye bağı anlamında. Erkek herhangi bir anda bu odaklardan yalnızca birinde durabiliyordu. Erkek için bunda bir zorluk yoktu. Duruma göre birine veya diğerine geçebiliyordu.

Buna karşılık kadın bir daireye benziyordu, bilindiği gibi daire, iki odağı çakışan istisna bir elips olarak tanımlanabilirdi. Demek ki kadın sorunsuzca aynı anda hem logosta hem de erosta bulunabiliyordu. Tek sorun, karşı tarafın başka yaradılışta olabileceğini, başka türlü oturup kalkabileceğini, ne onun ne de erkeğin bir an bile akıllarının ucundan geçirmemeleriydi. Cadıların büyük bir hazla kaydettiği aşağıdaki tartışmayı örnek vermek istiyorum:

KADIN: Korkarım bu pasta rezil olacak; hamur kabarmıyor.

ERKEK: Belki kabartma tozu az gelmiştir – tarifte ne yazıyor?

KADIN: Yine tipik sen.

ERKEK: Ne tipik ben?

KADIN: Kabartma tozu işte.

ERKEK: N'olmuş kabartma tozuna?

KADIN: Ne söylediğimi adın gibi biliyorsun. Bunu hep yapıyorsun ve buna sinir olduğumu da biliyorsun.

ERKEK: Allahım sen bana sabır ver – neden söz ediyorsun Allah aşkına? Sen pasta kabarmıyor diyorsun; ben kabartma tozu az gelmiştir diyerek bunun tek kabahatlisi olabilecek şeyi söylüyorum; bakıyorsun birden konu artık kabartma tozu olmaktan çıkıp benim karekter bozukluğum falan oluyor...

KADIN: Ya ne bekliyordun? Kabartma tozu senin için benden daha önemli. Suçun kabartma tozunda olduğunu ben de düşünebilirim; ama pastayla seni sevindirmek istemem seni ilgilendirmiyor.

ERKEK: Buna bir şey demiyorum ben de, gerçekten hoş. Niye senden değil, sadece kabartma tozundan söz ettiğimi düşünüyorsun?

KADIN: Siz erkekler nasıl başarıyorsunuz, her şeyi böyle bir bir ayırıp nesnel bakabilmeyi? Bunu gördükçe tüylerim diken diken oluyor!

ERKEK: Hayır, sorun, siz kadınların nasıl olup kabartma tozunu sevgi terazisi yapmayı başarabildiğiniz! (Böyle sürer gider)

Bilindiği gibi Bernhard Shaw'ın oyunu "Pygma-

lion"da Profesör Higgins biraz çaresiz "*Why can't a woman be more like a man?*"* diye sorar. Bunun tersi, yani erkekle ilgili olarak bildiğim klasik bir deyiş maalesef yok; ama aşağı yukarı nasıl olması gerektiğini düşünmek zor değil: Ben senin için ancak senin kafandaki modele uyarsam ve benim için zamanın varsa önemliyim.

Bu bağlamda bir diğer örnek olarak erkek ve kadının kolaylıkla çatışmaya düştükleri bir durumdan söz edelim. Ama bundan, iki kişi arasında geçen başka ilişkilerde böyle bir şeye rastlanamayacağı anlamı çıkarılmasın. Sözünü ettiğimiz, "anlamak"la "anlaşmak" arasındaki fark. Bu ikisinin bilinçsizce birbirine karıştırılması en kıyak kavgaların nedeni. Zira insan, başkasının görüşünde olmadan, yani onunla anlaşma içinde olmadan da, onu eksiksiz anlayabilir.

Hatta bazen kadınlarla erkeklerin tümüyle ayrı dilden konuştukları ileri sürülüyor. Ama işin aslı, Oscar Wilde'ın bir keresinde Amerikalılar'la İngilizler için çok güzel söylediği gibi, *onları ayıran, ortak dil*. Diğer deyişle, dilin ortaklığı yüzünden taraflar yanılgıya kapılıp diğerinin "gerçeği olduğu gibi", yani kendisinin gördüğü gibi görmesini bekliyorlar. Ama öyle görmediği ortaya çıkıyor, o zaman da karşı taraf ya kafayı üşütmüş oluyor ya da artniyetli.

Sağolsun Zürihli profesör Ernst Leisi, John Locke'un "Essay on Human Understanding" adlı incelemesinden aktardığı keyifli bir örnekle bana yardımcı oldu:

* Neden bir kadın, daha fazla bir erkek gibi olamaz? (ç.n.)

İngiliz tıpçılarının ileri gelenlerinden oluşan bir grup, sinirlerin içinde bir *liquor* akıp akmadığı üzerine uzun bir tartışmaya girişmişlerdi. Görüşler farklıydı, akla gelebilecek çeşit çeşit gerekçeler ortaya atılmıştı ve görüş ortaklığı imkânsız görünüyordu. O sırada Lock'un kendisi işe karıştı ve onlara *liquor*'den ne anladıklarını sordu. Önce tuhaf bakışlarla karşılaştı: Onun neden söz ettiğini kimse tam olarak anlamıyordu ve insanlara Lock'un sorusu oldukça "frivolous" gelmişti.

Ama sonra Lock'un sorusunu kabul ettiler ve tanıma yöneldiler. Kısa sürede anlaşıldı ki tartışmanın kaynağı kelime anlamıydı. Bir taraf *liquor*'den gerçek bir sıvıyı anlıyordu (su ve kan gibi) ve bu düşünceyle sinirlerden böyle bir şeyin akabileceğine karşı çıkıyordu. Öteki taraf kelimeyi "fludium" (elektrik örneğinde olduğu gibi, etkiyen kuvvet) diye anlıyordu ve bu nedenle sinirlerden bir *liquor* aktığından emindi. Tanımlar ortaya konup ikincisinde karar kılındıktan sonra, tartışma çok kısa bir süre sonra Evet'le sonuçlanmıştı. [9]

İşte, bazıları en üst düzeydeki bilimsel konuları böyle paldır küldür tartışıyor, Lock örneğinde olduğu gibi. Molière bundan haberdar biriydi. Güldürülerinden birinde bir grup insan afyonun nasıl uyuşma etkisi yaptığını anlamaya çalışır. Uzun tartışmalardan sonra afyonun, *dinlendirici bir ilke* içermesinden dolayı uykuya yol açtığı sonucuna varılır.

Ama "ne düşündüğünü çok iyi biliyorum" ilkesine geri dönelim şimdi. Bu noktada Avustralya kö-

kenli Kanadalı mantıkçı Anatol Rapoport'a değinmek gerekecek. Rapoport daha 1960'larda "Fights, Games and Debates" adlı kitabında ilginç bir problem çözme tekniği önermiştir. Bir uyuşmazlık durumunda her iki taraftan da problemin kendilerince tanımını yapmalarını istemek yerine, A tarafına B tarafının bakış açısını sergileme görevini verir, ta ki *B tarafı* sergilendiği biçimiyle *kendi* bakış açısına tamam diyene kadar. Sonra da aynı şeyi B tarafına yaptırır.

Rapoport bu görüşme tekniğinin, daha problem masaya yatırılmadan kutuplar arasında yumuşama başlatacağı varsayımından hareket ediyordu. Varsayımı doğruydu; bu tekniğin uygulanmasıyla birçok durumda taraflardan biri şaşkınlıkla şu görüşü dile getirebilmektedir: "Benim bunu düşündüğümü düşündüğünüzden haberim yoktu." Tabii bunun söylenmesi bile, insanı "senin ne düşündüğünü biliyorum" kanısından uzaklaştıran bir adımdır.

Rapoport'tan bağımsız olarak benzer bir stratejiyi Maylandlı pisikiyatrist Mara Selvini-Palazzoli ile çalışma arkadaşları geliştirmiş ve bunu *çevrimsel sorgu* olarak adlandırmışlardı. Bu stratejinin özünü, bir ikili ilişkide bu ilişki hakkında o kişiler yerine üçüncü bir kişiden bilgi almaya çalışma oluşturmaktadır. Selvini'nin değindiği bir örnekte, bir babayla küçük kızı arasındaki ilişki analiz konusudur. Aile terapisti bu durumda her birine soru yöneltmek yerine büyük kızdan babayla küçük kız arasındaki ilişkiyi *kendi* bakış açısından anlatmasını ister. Selvini konuyla ilgili olarak şunları söyler:

"...Diyelim ki [...] büyük kız, babasınm küçük kız kardeşine karşı bazı davranışlarını eleştirir bir açıklama yaptı. Bu durumda üçlü ilişkiden dolayı (yani görüşüne başvurulan kişinin de işin içinde olması nedeniyle) diğer ikisinin tepkilerinin nasıl olduğuna bakarak değerlendirme yapılabilir: ikisi de açıklama karşısında şaşkınlığa mı düşmüştür, yoksa aynı tepkiyi mi göstermektedirler, yoksa kız kardeş kıpırdamadan oturmuş düşmanlık ve tiksintiyle bakarken sadece baba mı bu açıklamaya öfkeyle itiraz etmektedir?" [18]

Bu tekniği uluslararası sürtüşmeler alanında uygulamak çok ilginç olurdu. O zaman insan kendini, bu düzeydeki işlerin sorunlu bir evlilikten çok da farklı olmadığı izleniminden kurtaramazdı.

Birkaç yıl öncesine kadar süregelen soğuk savaşta süper güçler ikili sıfır toplamlar oyunlarının klasik denebilecek bir örneğini oluşturuyorlardı. Gerçi burada çılgınlığı sona erdiren Rapoport yöntemi olmadı. Görünürde sıradan, neredeyse rastlantısal bir olay (bazen bu tür olaylar umulmadık sonuçlara götürebilir), Macar hükümetinin Avusturya sınırında yüz kilometrelik paslanmış bir dikenli teli kaldırma kararı, bu örnekte akıllara durgunluk veren gelişmenin başlangıcı olmuştu. Bilindiği gibi ardından o sıralar kimsenin düşünemediği gelişmeler olmuş ve cadıların nükleer savaş üzerinden düşündükleri nihai çözüm planı engellenmişti.

Arada geçen zamanda bu gelişmenin cadılara bir şah-mat anlamına gelmediği de ortaya çıktı. Onlar

biz ölümlülerin de gayet iyi *bilebileceği*, ama çoğumuzun pek de bilmek istemediği şeyi biliyorlar: Ağır bir sorunun çözümü, bir sevinç dalgası yerine yeni sorunlar yaratmaktadır.

Sorunlu evlilikler örneğine dönmek gerekirse: Alkolik bir koca karısının yıllar boyu baskısına boyun eğip içmeye son verirse sonuç uyum olmayacak muhtemelen ikisinin boşanması olacaktır – çünkü ilişki asıl anlamını yitirmiş olmaktadır.

Herkesin kendi gözüyle gördüğü üzere, nükleer tehditin son bulmasıyla da durum farklı olmadı. Sovyetler Birliği'nin, Çekoslovakya'nın dağılışı, eski Yugoslavya'daki tüyler ürpertici "etnik temizlik", insanlık dışı eylemleriyle 13. yüzyıldan bu yana eşi görülmemiş dinsel köktencilik; bütün bunlar başta mutluluk verici ve nihai gözüken reçete-çözümün açık belirtileri sadece.

Ama bu gelişmeyi tümüyle cadıların şeytani kurnazlıklarına bağlamak yanlış olur. İşin aslı, karşımızda öyle bir mekanizma var ki, bildiğimiz bir şey *olmasına* karşın bilinmedik *görünme* özelliğine sahip. Bunu Georg Bernard Shaw'ın yazdığı "Devricilerin İlmihali"nde okuyabiliyoruz: "Ne var ki devrimler zulmün boyunduruğunu atamamıştır; yaptıkları, boyunduruğu başka omuzlara yüklemek olmuştur."

İşte cadılar da onları üzüntüye sevkeden soğuk savaş sonunu yaşadıktan ve böylece ilk anda bir hezimete uğradıktan sonra bu mekanizmaya sarıldılar. Öyle pek uzağa gitmelerine de gerek yoktu: Daha önce görülmüş, ama çabucak unutulmuş olan de-

mokrasinin zaafları, onlar açısından son derece yararlı olanaklar sunmuştu.

Bir kere demokrasinin baş günahını ele alalım: İyi işleyen bir demokratik devlet düzeninde bile iktidarda bulunanların baş sorunu yeniden seçilmektir, bu nedenle de tüm diğer zorunluluklar bu zorunluluğun altında yer alırlar. Uygulamada bunun çoğu durumdaki sonucu, kesinlikle zorunlu ama popüler olmayan önlemlerin, seçmenleri kızdıracağı ve hayal kırıklığına uğratacağı, sonuç olarak da iktidardakilerin yeniden seçilmesini tehlikeye sokacağı için alınmamasıdır.

Bu özürlü nokta, demokratik çoğunluk ilkesinin azınlıklara karşı silah olarak kullanıldığı ve azınlığın kararlara katılmasının "demokrasi uyarınca" engellendiği bir demokraside yaşanabilen sorunlar karşısında gerçekten de sadece devede kulak kalır. Bu yolla demokrasinin en temel ilkelerinin bile devre dışı bırakılabileceğine Hekate'nin eski Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'ndeki görevlileri güzel örnekler sunmuşlardır.

Bu arada demokrasinin bohçasındaki bir şey onların işini kolaylaştırıyor: Benim bildiğim kadarıyla bugüne kadar kimsenin çürütemediği bir gerçek, demokrasinin demokratik olmayan akımlara karşı sadece anti-demokratik önlemlerle karşı koyabildiği, dolayısıyla karşıtlarına daha da anti-demokratik davranma bahanesi vermesidir. Sözgelimi bundan iki yıl önce Cezayir'de hükümetin, gözleri dönmüş köktendincilerin iktidara gelip demokrasinin oracıkta canına okumasını sağlayacak seçim sonuçlarını

iptal etmekten başka seçeneği var mıydı? Churchill'in (söylediği ileri sürülen) şu sözlerinin arkasında belki de bu gerçek yatıyordu: "Demokrasi berbat bir devlet biçimi, ama ben daha iyisini bilmiyorum."

Bu bölümün başlığı "Senin ne düşündüğünü çok iyi biliyorum" şeklinde. Gördüğümüz üzere pek nadiren gerçeğe uyuyor bu. Ama yaşadığımız ortama baktığımızda, daha önce başımıza geldiği için bilmemiz *gereken* şeyleri bilmiyor muyuz acaba, diye kuşkuya düşüyor insan. Yoksa nasıl olur da, bayağı, sefil ve insanlık dışı olduğu anlaşılan ve tarihin çöp sepetine atılmış olan "dünyayı mutlu etme programları" cadılar tarafından yeniden temiz kundaklara sarmalanıp başarıyla, daha önce düşünülmemiş, dâhiyane nihai çözümler olarak sunulabilirdi. Bir Yahudi mezar taşına çizilmiş haç işareti – ne mutlu, yepyeni bir geleceğe doğru kurtarıcı bir adım...!

Çöldeki az sayıdaki uyarıcılardan biri filozof Santayana olmuştur: "Tarihi yok sayan, onu tekrar etmeye mahkûmdur"; daha vurucu bir deyişle: "Güneşin altında yeni bir şey yok – unutulanın dışında."

Düzensizlik ve düzen

İnsanın *niçin* küçük ya da büyük her konuda yanlış çözümlere kapıldığı ve aynısının daha fazlasını tekrarlaya tekrarlaya, sonunda nihai çözümü, ulu düzenleyici ölüme terk ettiği üzerine istenildiği kadar kafa yorulabilir. Klasik bir fizikçi için bunun açıklaması ısı bilgisinin ikinci ilkesinde yatmaktadır, tüm yaşam süreçlerini kapsar görünen bir eğilim olarak görünen, düzenden düzensizliğe geçiş ilkesinde. Bu oluşuma *entropi* denmektedir. Ama şunu da teslim etmeliyiz, sıradan kişilerin bile bildiği gibi, alt dü-

zenlerden daha üst düzenlere geçişe de her yerde rastlanır, bilimde *negentropi* dedikleri olay. İşte bu noktada problem çözücü açısından iş ilginçleşmekte, zira önceki bölümlerde dokunmaya başlanan ama henüz düğümleri atılmayan iplikler yavaş yavaş desene dönüşmeye başlıyor şimdi.

Sözgelimi Flandern'deki siper çatışmalarına dönelim. Bu olayda hatırlanacağı gibi "yaşamak ve hayatta bırakmak" ilkesi danışıklı bir karar olmamış, *kendiliğinden* ortaya çıkmıştı. "Bir şekilde" oluşuvermiş ve böylelikle kendi somut gerçekliğini yaratmıştı; hele bunun bilinçli ve kasıtlı nitelikte entropik bir ortamda gerçekleştiği ve yukardan her türlü yol denenerek ölümün ve yıkımın garanti altına alınmaya çalışıldığı düşünülürse bu sonuç daha da şaşırtıcıdır. Kabul, bunu Hölderlin de biliyordu: Tehlikenin olduğu yerde kurtarıcı da yetişir. Ama Hölderlin bunu söylemekle, bilinen olguya edebi anlatım kazandırmıştır sadece. Hepsi iyi de, olan biteni *neye* borçluyuz?

Bu soruya şimdilik geçici cevaplar verebiliyoruz. Düzensizlikten düzene götüren süreçlerin karmaşıklığı, bugün için bizim kavrama sınırlarımızı aşıyor. Gerçi o eski güzel zamanlarda cevap kolaydı: Daha yüksek güçler işin içindeydiler. Ne var ki bu cevap Molière'in, o gaflete zemin hazırlayan *dinlendirici ilkesini* hatırlatıyor.

Bir ilkenin kabulüne bugün de bir itirazımız olamaz, ama ilkenin öyle pek de yukardan gelmediği, alttan ve içerden geldiği, bunla birlikte kendi sebe-

binden *daha fazlası* ve *farklı türden* olabildiği bilinmeli. Bundan ikinci bölümde söz etmiştik.

Ama burada bizi artık "aynısının fazlası" değil, bir şeyi oluşturan *farklı* parçalar arasındaki etkileşimin sonuçları ilgilendiriyor.

Çok fazla kurama boğulmamak için birkaç pratik örnek verelim: İki atom hidrojenle bir atom oksijen birleştiğinde bilindiği gibi H_2O dediğimiz bir töz ortaya çıkar ve bunun özellikleri H ve O elementlerinin özelliklerinden ibaret değildir. Diyeceğim, su *başka bir şeydir*, bireysel özelliklerin toplamından ibaret değildir ve oluşturanlarına geri dönüştürme çabalarının anlamı yoktur. Ama işte bu anlamsızlığı sürekli yapıyoruz.

Basit bir örnek olarak ikili bir ilişkiyi ele alalım, ama bu kez moleküler düzeyde değil insan ilişkileri düzeyinde. Daha önce defalarca değindiğimiz gibi sorunlu durumda taraflar suçu diğerinde görme eğilimindedirler. İkisi de sorunun çözümü için kendi üstlerine düşeni yaptıkları, sorunun sürmesi halinde suçun diğerinde olması *gerektiği* kanısındadır – başka kimde olabilir ki zaten? *İki kişi* arasında bir *üçüncünün* olmadığı bellidir.

Yine de bir üçüncü vardır, çünkü *her* ilişki (ister atomlar arasında olsun, ister hücreler, insanlar, uluslar vb. arasında) bütünü oluşturanların toplamından daha fazla bir şeydir artık ve farklı türdendir – kişiler üstü bir *yeni oluşumdur* (çoktandır biyolojide adlandırıldığı gibi) ya da (psikolojik anlamda) bir *geştalt*'tır.

Yine bu nedenle Flandern'deki yaşama ve hayatta bırakma ilkesi ne bir tarafın ne diğer tarafın inisi-

yatifiyle olmuştur, hele tek tek kişilerin inisiyatifi hiç söz konusu değildir, olay *durumdan* doğmuştur. Yeni oluşumları görmeyi öğrenmiş biri bunun yaşamımız içinde ne kadar belirleyici rolü olduğunu saptayabilecektir.

Ama bu noktada aramızdaki mükemmeliyetçiler olaya itiraz edeceklerdir. Çünkü bu durumda bu tür yeni düzenlerin belli bir düzensizliğin varolması halinde ortaya çıkabileceği ortadadır. Sibernetiğin kurucularından W. Ross Ashby vermiştir şu açıklayıcı örneği: Bir ip cambazı kendini dengede ancak elindeki denge çubuğunu gelişigüzel ama sürekli oynatarak tutabilir. (Aynı şey bisiklet sürerken gidona verilen hareketler için de geçerlidir.) İp cambazından denge çubuğunu sabit tutması ve düzensiz kıpırdanışları engellemesi istenerek mükemmel bir cambazlık tarzı geliştirmek amaçlandığında, cambaz dengesini oracıkta kaybedip aşağı düşecektir. Çok açık, değil mi?

Evet ama sadece ip cambazı ve bisikletli sözkonusu ise. Genellikle tüm diğer yaşam alanlarında belli ölçüde düzensizlik içermeyen düzenlerin, her tür gelişme olanağını boğduğu için yaşama aykırı olduğunu görmekten çok uzağız. Bu nihai reçeteçözüm, kendisinden mükemmel bir düzen oluşturması beklenen her modern işletmecinin tanıdığı bir şey.

Sakın bundan her düzensizliğin her durumda iyi olduğunu söylediğimiz sonucu çıkarılmasın. Söylemek istediğimiz, yeninin yeni oluşuma gerek duyduğu ve yeni oluşumun, düzensizliğin *bir derecesi*

olduğudur. Ama ne çare düzensizlik musibetini mahkûm etmek, düzen musibetini mahkûm etmekten çok daha kolay kabul görmektedir.

İnsancıllık, tanrısallık, canavarlık

"He who would do good must do so in minute particulars; the general good is the plea of patriots, politicians and knaves" (iyilik yapmak isteyen kişi, ufak ufak iyilikler yapmalı; genel iyilik, vatanperverlerin, politikacıların ve şarlatanların sığındığı bir şeydir) demiş İngiliz taşlama yazarı Samuel Butler.

Doğaya bakılırsa hakkı var. Gelişen, büyüyen, açılan her şey "ufak ufak" yürüyor – tüm büyük değişimler felaket anlamına geliyor. Sorun şu ki, ufak işler pek kimsenin hayranlığını uyandırmıyor, buna

yaşadığı anın, zaman dışı bahtiyarlığı içinde buluvermişti.

Ama bu zaman dışılığın içinde ancak birkaç saliseye süresince kalabildi, çünkü bunu elde tutmak için hemencecik nihai reçete bir çözüme kapılmıştı: olaya bir ad verip tekrarını sağlamak istemişti...

Kaynakça

1) Ashworth, Tony: *Trench Warfare 1914-1918; The Live and Let Live System*. Holms & Meier Publishers, New York 1980.
2) Berdjajev, Nikolas: *Die Weltanschauung Dostojewskijs*. C. H. Becksche Verlagsbuchhandlung, München 1925. Deutsche von Wolfgang E. Groeger.
3) Fogelman, Eva ile Valerie L. Wiener: *"The Few, the Brave, the Noble"*. Psychology Today, Ağustos 1985.
4) Gall, John: *Systemantics*. Pocket Books, New York 1978.
5) Gheorgiu, C. Virgil: *25 Uhr*. Ullstein, Frankfurt/M 1962. Almancası: Franz ve Leonore Schlaich.
6) Glaserfeld, Ernst von: *"Einführung in den radikalen Konstruktivismus"*. Yayımlandığı yer: *Die erfundene Wirklichkeit*, Paul Watzlawick (ed.). Piper, Münih 1981.

7) Jung, Carl G.: *Symbole der Wandlung*. Rascher, Zürich 1952.
8) Kreuzer, Franz (ed.): *Neue Welt aus Null und Eins*. Franz Deuticke, Viyana 1985.
9) Leisi, Ernst: *"Falsche Daten hochpräzis verarbeiten"* Yayımlandığı yer: Neue Zürcher Zeitung, Sayı 301, 28./29.12.1985.
10) Lübbe, Hermann: *"Ideologische Selbstermächtigung zur Gewalt"* Yayımlandığı yer: Neue Zürcher Zeitung, Sayı 251, 28./ 19.10.1978.
11) Popper, Karl R.: *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde*. Francke, Bern 1984.
12) Popper, Karl R.: *"Woran glaubt der Westen?"* Yayımlandığı yer: *Auf der Suche nach einer besseren Welt*. Piper, Münih 1984.
13) Postman, Neil: *Wir amüsieren uns zu Tode*. S. Fischer, Frankfurt/ M 1985.
14) Rapoport, Anatol: *Fights, Games and Debates*. Michigan Üniversitesi, Ann Arbor 1960.
15) Revel, Jean-François: *So enden die Demokratien*. Piper, Münih 1984.
16) Revel, Jean-François: *"Die Demokratien im Angesicht der Totalitarismen"*. Özet, Piper Information, Münih 1984.
17) Schimmel, Annemarie (ed.): *Die orientalische Katze*. Eugen Diederichs, Köln 1983.
18) Selvini-Palazzoli, Mara, v.b.: *"Hypothetisieren - Zirkularität - Neutralität"* Yayımlandığı yer: "Familiendynamik", 6. yıl, Nisan 1981.
19) Watzlawick, Paul: *Die Möglichkeit des Andersseins*. Hans Huber, Bern 1977.

ÇEVİRENİN EKİ

Yukardaki kaynakçadan Türkçe'de bulunan kaynaklar aşağıya çıkarılmıştır:

Nikolas A. Berdyayev: *Dostoyevski*, Adam Yayınları 1984, Çev. Ender Gürol.
Karl R. Popper: *Açık Toplum ve Düşmanları*, 2 Cilt, Remzi Kitabevi 1989, Çev. Mete Tunçay (1. cilt)/ Harun Rızatepe (2. cilt).
Neil Postman: *Televizyon: Öldüren Eğlence*, Ayrıntı Yayınları 1993, Çev. Osman Akınhay.

İnsan neden kendisinden kaynaklanan sorunları aşıp geleceğe güvenle bakamaz? Neden bunca bilgiye, bilimsel gelişmeye ve tarihsel deneyime karşın sürekli hatalar yapıp durur? Üstelik sonradan "bu nasıl yapılabilir" diyeceği türden hatalar. Aklın yolu birse, sürekli iyiden, doğrudan söz eden insan neden hep kötülüklerin kaynağı olur?

Daha önce yayımladığımız "Mutsuzluk Kılavuzu"nda mutsuz olmaya azmetmişlere rehberlik eden Watzlawick, burada da aynayı biz insanlara tutuyor. Bilimsel çalışmalarıyla uluslararası ün kazanmış bir psikolog olan Watzlawick, birikimini genel ve ortak gündemlere de taşıyabilen ender bilimcilerden. Bu kişiliğinin bir örneğini oluşturan bu kitabında, büyük dil ve mizah ustalığıyla işlediği nice dokundurmalarla, kimsenin yabancısı olmadığı en insani davranışlarımızı sorunlarımızın baş kahramanı yapıyor. Kendinden başka güveneceği dalı olmayan insanın yine en çok kendine karşı dikkatli olması gerektiğini gösteriyor.

Tehlike çevremizde "iyilik" suretinde kol geziyor. İyinin ve doğrunun temsilcileri kendi iyilerine mutlak anlamda inanarak çözümlerini diğer insanlara dayatıyorlar; onların kendi iyilerine tabi olmalarını istiyorlar. Kendi çözümlerini uygulamaya karar verdikten sonra da zaaflara, uzlaşmalara, belirsizliklere tahammül edemiyorlar. Genelin yararı uğruna tek tek insanların, azınlıkların ve "tartışılmaz gerçeği" hâlâ göremeyenlerin canını da yakmaktan çekinmiyorlar. İşte bu iyilik düşkünlerinin ürettiği topyekün çözümlerin insanları ne tip çıkmazlara soktuğunu, başlarına ne tür belalar getirdiğini ve getireceğini anlatıyor Watzlawick. Ama yanısıra bu çıkmazlara karşı hepten çaresiz olmadığımızı ve geçmişte insanların bunlara teslim olmadığını da...

İnsanın derin sularını tarayan bir psikoloğun acımasız, ama umutlandırıcı bir eleştirisi "İyideki Kötü".

AYRINTI•DİZİ DIŞI
ISBN 975-539-120-7
9 789755 391205